

Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗΣ

Ο ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΤΗΣ

(† ca. 1490, Ἀδριανούπολη)

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΗΤΟΡΟΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥ κ.κ.

ΥΠΟ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, δ.φ.

1. Εισαγωγικά.

Πρόκειται για έναν από τους αρκετά πρώιμους, λίγα χρόνια μετά την Ἀλωση, νεομάρτυρες¹, ὁ ὁποῖος ἀμέσως μετὰ τὴν ἄθλησή του (γύρω στὰ 1490) καθιερώθηκε ὡς ἅγιος καὶ μάρτυρας τῆς Πίστεως². Εἶχε τὴν τύχη νὰ τὸν ὑμνήσουν καὶ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ τὸ μαρτύριό του σημαντικοὶ λόγιοι τῆς ἐποχῆς του, ὁ Ἰωάννης Μόσχος καὶ ὁ Μέγας Ρήτωρ τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου Μανουὴλ Κορίνθιος, οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν καὶ τοῦ ἀφιέρωσαν ἀκολουθίες καὶ συναξάρια.

1. Γιά τοὺς νεομάρτυρες μετὰ τὴν Ἀλωση βλ. Ἀρχιεπ. Χρυσόστ. Παπαδόπουλου, *Οἱ νεομάρτυρες*, ἔκδ. γ', Ἀθῆναι 1970 (κυρίως σ. 21-33, ὅπου γενικὲς παρατηρήσεις· στίς σ. 34-129 σύντομες βιογραφίες νεομαρτύρων)· Ἰ. Μ. Περαντώνη, *Λεξικὸν τῶν νεομαρτύρων* — *Οἱ νεομάρτυρες ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ δούλου Ἐθνους*, τόμ. Α'-Γ', Ἐν Ἀθήναις 1972 (κυρίως τόμ. Α', σ. 21-36, ὅπου γενικὲς παρατηρήσεις καὶ βιβλιογραφία. Οἱ τρεῖς τόμοι περιέχουν κατὰ τρόπο λεξικογραφικὸ σύντομες βιογραφίες τῶν νεομαρτύρων). Συστηματικὴ συναγωγὴ βίων τῶν νεομαρτύρων μετὰ τὴν Ἀλωση εἶναι τὸ Νέον Μαρτυρολόγιον (τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτου· ἀ' ἔκδ., Βενετία 1799· β' ἔκδ., Ἀθῆναι 1856· γ' ἔκδ., Ἀθῆναι 1961). Γενικὰ γιά τοὺς νεομάρτυρες βλ. H. Delhaye, *Mélanges d'hagiographie grecque et latine*, Bruxelles 1966, σ. 246 [=Greek Neo-Martyrs, «Constructive Quarterly» 9 (1921), σ. 701]· S. Salaville, *Pour un Répertoire des Néo-Saints de l'Église Orientale*, «Byzantion» 20 (1950) σ. 223-237· Κ. Ἀμάντου, *Οἱ νεομάρτυρες*, ἀ' Ἐπιστημ. Ἐπετ. Φιλοσοφ. Σχολῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν» 4 (1953/54) σ. 161-167· τοῦ Ἰδίου, *Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1821*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1955, σ. 190-193· Ἀπ. Βακαλόπουλου, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1974², σ. 172-176. Γιά τοὺς παλαιούς, πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀλωση, μάρτυρες καὶ νεομάρτυρες βλ. N. Β. Τωμάδου, *Οἱ νεομάρτυρες τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ ὀσιομάρτυς Φιλοθέη Μπενιζέλου ἡ Ἀθηναία*, ἀ' Ἐπιστημ. Ἐπετ. Φιλοσοφ. Σχολῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν» 21 (1970/71) σ. 12-17. Ὁ H. Delhaye (δ.π. σ. 307) χαρακτηρίζει ὡς νεομάρτυρες ἐκεῖνους ποὺ μαρτύρησαν «par les musulmans, notamment par les Turcs».

2. Fr. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, τόμ. III, Bruxelles 1957, σ. 50, ἀρ. 2274e.

Στὴν Ἀδριανούπολη (σημερινὸ Edirne, ὅπως μετονομάστηκε, μὲ παραφθορὰ τῆς ἀρχαϊκῆς τῆς ὀνομασίας, ἀπὸ τοὺς Τούρκους), γενέτειρα ἀλλὰ καὶ τόπο ἀθλησεως τοῦ Μιχαήλ, πόλη τουρκοκρατούμενη ἤδη ἀπὸ τὸ 1362³, δηλαδή πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ μαρτύριό του, γιὰ τέσσερις καὶ περισσότερους αἰῶνες ἀδιάκοπα οἱ συμπατριῶτες του Χριστιανοὶ τὸν τιμοῦσαν ὡς τοπικὸ ἅγιο καὶ προστάτη τους καὶ μὲ σεβασμὸ καὶ μεγαλοπρέπεια ἐόρταζαν τὴ μνήμη του (17 Φεβρ.) μέχρι τὰ τέλη τῆς πρώτης εἰκοσαετίας τοῦ αἰῶνα μας, ὅποτε μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας (1922) ἐκδιώχθηκαν καὶ ξεριζώθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὰ τελευταῖα ἔζη τῆς χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὑπολείμματα μιᾶς προαιωνίας καὶ ἐνδοξῆς ζωαντανῆς ἑλληνοβυζαντινῆς παράδοσης⁴.

Παράλληλα ὅμως ὁ Μιχαήλ Μαυροειδῆς ὁ Ἀδριανουπολίτης εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ ταυτιστεῖ ἀπὸ σύγχυση, ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, μὲ τὸ συνώνυμό του καὶ λίγο μεταγενέστερο νεομάρτυρα Μιχαήλ ἀπὸ τὴν Γρανίτσα τῶν Ἀγραφῶν († 1544, Θεσσαλονίκη), στὸν ὁποῖο καὶ προσκολλήθηκε ἀπὸ λάθος τὸ ἐπώνυμο τοῦ πρώτου, ἐλαφρὰ παραποιημένο, («Μαυρουδῆς») (ἀντὶ τοῦ σωστοῦ «Μαυροειδῆς»)⁵. Ἔτσι ὁ βίος καὶ τὸ συναξάριο τοῦ πρώτου ἀπὸ τοὺς

3. Γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη γενικὰ βλ. τὸ λήμμα Edirne τοῦ M. T a y y i b G ö k b i l g i n στὴν Encyclopédie de l'Islam, τόμ. 2, Leyde-Paris 1965, σ. 700-704, ὅπου καὶ συστηματικὴ βιβλιογραφία, παλαιότερη καὶ σύγχρονη. Εἰδικότερα, γιὰ τὴν κατάληψή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους βλ. ὁ.π., σ. 700-701· G. O s t r o g o r s k y, Geschichte des byzantinischen Staates, München 1963, σ. 442-443, σμ. 4, ὅπου εἰδικὴ βιβλιογραφία [=G. O s t r o g o r s k y, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους (ἑλλην. μετάφραση Ἰ. Παναγοπούλου), τόμ. Γ', Ἀθήνα 1981, σ. 236-237, 337, σμ. 174, 177]. Πρβλ. καὶ P. S c h r e i n e r, Die byzantinischen Kleinchroniken [Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Vol. XII, Series Vindobonensis], τόμ. Α', Wien 1975, σ. 379 (ἀρ. 4), 418 (ἀρ. 3), 440 (ἀρ. 18), 451 (ἀρ. 7), 555 (ἀρ. 3), 560 (ἀρ. 2 καὶ 3)· τόμ. Β', Wien 1977, σ. 289-290, 297-299. — Ἡ πτώση τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἡ κατάληψή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἶχε βαθεῖα ἀπήχηση καὶ προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση στὸν τότε χριστιανικὸ κόσμον· ἡ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ εὐαισθησία, δέκτης καὶ ἐκφραστὴς ὄλων τῶν συγκλονιστικῶν ἱστορικῶν γεγονότων, θρήνησε, ὅπως ἦταν φυσικὸ, καὶ «Τὸ κρούσος τῆς Ἀντριανόπολης» βλ. Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια (Ἐκλογὴ), τόμ. Α', Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀρ. 7, Ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 122-123.

4. Ἡ ἐκκένωση τῆς Ἀνατολ. Θράκης μέχρι τὸν Ἔβρο συμφωνήθηκε μὲ τὴν ἀνακωχὴ τῶν Μουδανίων στὴς 29 Σεπτεμβρίου 1922. Τὸ τελευταῖο τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγκατέλειψε τὴν Ἀδριανούπολη στὴς 18 Ὀκτωβρίου· ἡ τελευταία λειτουργία στὸ μητρόπολιτικὸ ναὸ εἶχε γίνεῖ στὴς 3 Ὀκτωβρίου. Τέλος, ἡ πόλη παραδόθηκε στοὺς Τούρκους στὴς 7 Νοεμβρίου (βλ. «Θρακικά», Παράρτημα Γ' τόμου, Ἀθήνα 1931, σ. 35, σμ. 1). — Στὴς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας ἡ πόλη αὐτὴ ἀριθμοῦσε 87.000 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 20.000 ἦταν Ἕλληνες χριστιανοὶ (βλ. Encyclopédie de l'Islam, τόμ. 2, ὁ.π., σ. 700).

5. Βλ. Δ. Ζ. Σ ο φ ι α ν ο ῦ, Ὁ νεομάρτυς Μιχαήλ ὁ ἐξ Ἀγραφῶν († 1544, Θεσσαλονίκη) καὶ ὁ συντάκτης τοῦ βίου του, «Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher» 21 (1971/76) σ. 233-235· τοῦ Ἰ δ ι ο ῦ, Ἡ ἀρχικὴ Ἀκολουθία καὶ ὁ ἀρχικὸς ἀνέκδοτος

δύο νεομάρτυρες, τοῦ Μιχαήλ τοῦ Ἀδριανουπολίτη, δὲν καταχωρίστηκε ποτὲ στὸ Νέο Μαρτυρολόγιο (ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ σύγχυση τῶν δύο προσώπων σὲ ἓνα δημιουργήθηκε ἀρχικὰ ἀπὸ τὸν Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη)⁶, οὔτε στοὺς μεταγενέστερους Συναξαριστές, οὔτε κἂν ἀπλή μνεία τῆς μνήμης του περάστηκε ποτὲ σὲ κανένα ἐκκλησιαστικὸ βιβλίο ἢ στὴν τοπικὴ ἀγιολογία τῆς Ἐκκλησίας μας. Μαζὶ δὲ μὲ τὴν πλήρη ἐξάλειψη τῆς χριστιανικῆς λατρείας στὴν Ἀδριανούπολη ἐξαφανίστηκε καὶ ἔσβησε ἐντελῶς καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ λατρεία τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ, τοῦ ἄλλοτε ἐνδοξοῦ καὶ λαμπροῦ πολιοῦχου της.

Γι' αὐτὸ στὴ μελέτη μου αὐτὴ θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀποκαταστήσω τὴ μνήμη καὶ τὴν ἱστορία τοῦ νεομάρτυρα αὐτοῦ, παρουσιάζοντας συνολικά, σὲ κριτικὴ ἔκδοση, ὅλα τὰ κείμενα (ἀκολουθίες, συναξάρια, ἐγκώμια), γνωστὰ ἢ ἄγνωστα, ποὺ γράφτηκαν πρὸς τιμὴν του.

Ἄλλωστε δὲν ἔχομε ἐδῶ, στὴν περίπτωση τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ, ἓνα τυπικὸ καὶ τυχαῖο παράδειγμα ἑνὸς ἀπὸ τὴ χορεία τῶν μετὰ τὴν Ἄλωση νεομαρτύρων, ὁ ὁποῖος ἀπέκρουσε μὲ θάρρος καὶ παρρησία τὸ βίαιο ἐξισλαμισμό⁷ καὶ προτίμησε τὸ μαρτυρικὸ θάνατο, γιὰ νὰ μὴ γίνεи ἀρνητῆς καὶ προδότης τῆς πίστεως καὶ τῶν ἰδεῶν του.

Ὁ Μιχαήλ Μαυροειδής ὑπῆρξε, κατὰ τοὺς βιογράφους του, σημαίνουσα καὶ ξεχωριστὴ προσωπικότητα τοῦ τουρκοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ στὴν Ἀδριανούπολη κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰώνα. Γόνος ἀριστοκρατικῆς καὶ πολὺ εὐκατάστατης οἰκογένειας, διέθετε μεγάλα πλοῦτη καὶ ἰσχυρὴ οἰκονομικὴ

Βίος τοῦ νεομάρτυρος Μιχαήλ τοῦ ἐξ Ἀγράφων († 1544, Θεσσαλονίκη), «Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν» 44 (1979/80) σ. 231-234, ὅπου ἡ παλαιότερη καὶ ἡ νεώτερη σχετικὴ βιβλιογραφία.

6. Δ. Ζ. Σοφινός, ΕΕΒΣ 44 (1979/80) σ. 232.

7. Γιὰ τοὺς βίαιους ἐξισλαμισμοὺς Χριστιανῶν βλ. Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Ἐκτουρισμὸς καὶ ἐξισλαμισμὸς τῶν Ἑλλήνων, Ἱστορικὰ Μελέται, Θεσσαλονίκη 1933, σ. 3-60· Κ. Ἀμάντου, Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, Α', Ἀθήναι 1955, σ. 190-196· S. P. Vryonis, The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century, Berkeley-Los Angeles-London 1971, σ. 351-402 (ὅπου τὸ κεφάλαιο: «Conversion to Islam»)· Ἀ. π. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1974², σ. 122-126· τοῦ Ἰδίου, ὁ.π., τόμ. Β', Θεσσαλονίκη 1976², σ. 51-73· Π. α. σ. χ. Μ. Κιτρομηλίδου, Ὁ ἐξισλαμισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ οἱ ἱστορικὲς καταβολὲς τῶν ἐλληνοτουρκικῶν σχέσεων, «Μικρασιατικὰ Χρονικά» 16 (1975) σ. 318-337· Ἐλευθερίου Ἰ. Νικολαΐδου, Οἱ Κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας (Ἀρχές 18ου αἰ. — 1912), Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν — Ἰδρυμα Μελετῶν Ἰονίου καὶ Ἀδριατικοῦ Χώρου, ἀρ. 5, Ἰωάννινα 1979, σ. 15-40· Π. Χιδίρογλου, Ἐξισλαμισμοὶ στὴν Κρήτη, Πειραγμένα τοῦ Δ' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου (Αὐγ./Σεπτ. 1976), τόμ. Γ', Ἀθήνα 1981, σ. 336-350· πρβλ. καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη, Προβλήματα τῆς ἐν Κρήτη Ἀραβοκρατίας (826-961 μ. Χ.), ΕΕΒΣ 30 (1960/61) σ. 1-38.

δύναμη, κατεῖχε σπουδαίους τίτλους και ἀξιώματα (τὰ κείμενα δὲ καθορίζουν μὲ ἀκρίβεια ποιά ἦταν τὰ ἀξιώματα αὐτά), σὲ ἰδιαίτερη δὲ ὑπόληψη και ἐκτίμηση τὸν εἶχαν οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς μέσα στὴν Ἀδριανούπολη, ἀκόμη και αὐτὸς ὁ σουλτάνος⁸. Τὸ τεράστιο αὐτὸ κύρος του στὴν Τουρκικὴ Πύλη και τίς ἐξέχουσες γνωριμίες του χρησιμοποιοῦσε πάντοτε γιὰ νὰ βοηθεῖ και νὰ ἀνακουφίζει τοὺς κατατρεγμένους ἀπὸ τὸν κατακτητὴ συμπολίτες του ἀλλὰ και ξένους ἀκόμη: και ἐκ διαφόρων χώρων ἐπήλυδας προσφιγμένους και τῆς ἐκείνου πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἐπικουρίας τε και συνδρομῆς χρῆζοντας. Ἐγινε ἔτσι ὁ Μιχαὴλ ὁ προστάτης και ἐπίκουρος ὅλων τῶν καταπιεσμένων Χριστιανῶν ἀπὸ ὑπερβολικοὺς φόρους, ἀπὸ δυσβάστακτα χρέη, ἀπὸ κάθε εἴδους ἀδικία και συκοφαντία. Ἰδιαίτερα πρόσφερε τὴ συνδρομὴ του σὲ ὅσους Χριστιανοὺς ἔπεφταν θύματα συκοφαντίας και ἐξαναγκάζονταν ἀπὸ τὸν κατακτητὴ νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν πίστη τους και νὰ ἀσπαστοῦν τὴ θρησκεία τοῦ Ἰσλάμ⁹.

Πολὺ εὔστοχα λοιπὸν ὁ V. Laurent σὲ σχετικὴ μελέτη του διαβλέπει στὸ πρόσωπο τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ ἓνα μακρινὸ πρόγονο τῶν Φαναριωτῶν προυχόντων, ποὺ μὲ τίς ὑψηλὲς θέσεις και τὰ ἀξιώματά τους στὴν Τουρκικὴ Πύλη πολλὲς και πολύτιμες ὑπηρεσίες πρόσφεραν στὸν ὑπόδουλο τότε και κατατρυχόμενο Ἑλληνισμό και τὴ χριστιανοσύνη. Γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ V. Laurent γιὰ τὸν Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα: «...on peut le tenir... comme l'ancêtre authentique des Phanariotes qui à la faveur du négoce et de la politique se procurèrent des blasons et des trônes. Le service des sultans a toujours eu ses périls et il ne fut pas rare de voir en marge du sérail de petites cabales abattre les plus grandes fortunes. Telle me semble avoir été l'histoire de Mauroeidès qui, fonctionnaire chrétien influent de la Porte, fut peut être mis un jour dans la nécessité de renoncer à sa brillante position ou de renier sa foi. Il sut se faire violence et ce fut son mérite comme c'eût dû être une des gloires de son Eglise»¹⁰.

Ὅμως οἱ ἐπιφανεῖς θέσεις και τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα κινοῦν συνήθως, ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὸ φθόνο τῶν ἄλλων. Ἐτσι, θύμα τῆς ζηλοφρονίας και τῆς κακίας αὐτῆς, ὅταν δόθηκε κάποια συγκεκριμένη ἀφορμὴ, ὑπῆρξε και ὁ Μιχαὴλ Μαυροειδῆς.

Ὅπως προανάφερα και ἔχω ἤδη γράψει διεξοδικὰ και σὲ προηγούμενες μελέτες μου, ὁ Μιχαὴλ Μαυροειδῆς ὁ Ἀδριανουπολίτης ἀποτελεῖ

8. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α' (συναξάριο Μόσχου), στ. 1-7· Γ' (ἐγκώμιο Μανουὴλ Κορινθίου), στ. 59-76, 122-129.

9. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Γ', στ. 129-141.

10. V. Laurent, Encore le néomartyr Michel Mauroeides, «Echos d'Orient» 38 (1939) σ. 375.

ὀπωσδήποτε διάφορο πρόσωπο ἀπὸ τὸ συνώνυμό του καὶ μισὸν αἰῶνα μεταγενέστερο νεομάρτυρα Μιχαὴλ ἀπὸ τὴν Γρανίτσα τῶν Ἀγράφων, στὸν ὁποῖο, ἀπὸ σύγχυση καὶ λανθασμένη ταύτιση τῶν δύο αὐτῶν νεομαρτύρων ἀποδόθηκε κακῶς τὸ ἐπάνυμο «Μαυρουδῆς»¹¹.

2. Ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ.

α'. Ἀκολουθία καὶ συναξάριο τοῦ Ἰωάννη Μόσχου.

Τὴν παλαιότερη Ἀκολουθία μὲ ἀρκετὰ ἐκτενὲς συναξάριο, ποῦ παρεμβάλλεται ἀνάμεσα στὴν ς' καὶ ζ' ὠδῆ τοῦ κανόνα τῆς, ἔχει συντάξει, ὅπως βεβαιώνει τὸ σχετικὸ κωδικογραφικὸ σημεῖωμα, ὁ γνωστὸς ἀπὸ τὴν Λακωνία λόγιος τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνα Ἰωάννης Μόσχος.

Ἡ Ἀκολουθία αὐτὴ μὲ τὸ συναξάριό τῆς παραδίδονται ἀπὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ χειρόγραφο, τὸν Παρισινὸ κώδικα 1295 (φφ. 314r-319v. Τὸ συναξάριο στὰ φφ. 316r-317v). Ὁ κώδικας αὐτὸς τοποθετεῖται χρονικὰ ἀνάμεσα στὰ τέλη τοῦ ΙΕ' καὶ τὴν ἀρχὴς τοῦ ΙΣ' αἰῶνα, εἶναι σύμμικτος καὶ περιέχει διάφορα θεολογικὰ κυρίως κείμενα, εἶναι γραμμένον ἀπὸ διάφορα χέρια, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 342 συνολικὰ φύλλα¹².

Ἡ Ἀκολουθία ὁλόκληρη καὶ τὸ συναξάριο τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ εἶναι γραμμένα μὲ τὸ ἴδιο χέρι. Ἡ γραφὴ εἶναι ἐπιμελημένη καὶ εὐανάγνωστη, μὲ λίγες καὶ ἀπὸ τὴν συνηθισμένες συντομογραφίες καὶ ἐπιτμήσεις τῆς ἐποχῆς. Τὰ κείμενα αὐτά, γραμμένα στὴ γνωστὴ λόγια γλῶσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας, εἶναι ἀρκετὰ προσεγγμένα, χωρὶς φραστικὰ καὶ συντακτικὰ ἢ μετρικὰ λάθη (τὰ τροπάρια τῆς Ἀκολουθίας) καὶ δείχνουν ὅτι ὁ συντάκτης τοὺς κατεῖχε καὶ ἐγνώριζε νὰ χειρίζεται σωστὰ τὴν ἀρχαία γλῶσσα. Ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ μόνον σφάλματα ὑπάρχουν, ποῦ ὀφείλονται πιθανότατα στὸν ἀντιγραφέα τῶν κειμένων (ἔτσι ἔχομε π.χ. Ἰσχυνας ἀντὶ ἡσχυνας, ἔρωσ ἀντὶ ἔρωσ, παύσωμαι ἀντὶ παύσομαι, χωρὶ ἀντὶ χοροί, ἀπαρτήσαντες ἀντὶ ἀπαρτίσαντες, πλέων ἀντὶ πλέον, χαρὰ ἀντὶ χαρᾶ, θωπίαις ἀντὶ θωπείαις καὶ ἐξιλούμενος ἀντὶ ἐξιλοῦμενος)¹³. Πιστεύω ὅτι καὶ τὰ λίγα αὐτὰ ὀρθογραφικὰ λάθη δείχνουν ὅτι τὰ παραπάνω κείμενα στὸν κώδικα αὐτὸ δὲν εἶναι αὐτόγραφα τοῦ συντάκτη

11. Δ. Ζ. Σοφινάκος, B.N.J. 21 (1971/76), σ. 233-235 καὶ E.E.B.S. 44 (1979/80) σ. 231-234.

12. Γιὰ τὴν περιγραφή τοῦ κώδικα βλ. H. O m o n t, Inventaire sommaire des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et des autres bibliothèques de Paris et des départements. Première partie. Ancien fonds grec. Théologie. Paris 1886, σ. 220-291.

13. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α' (Ἀκολουθία Μόσχου) στ. 53, 61, 70, 200, 309, 410, 432, (συναξάριο Μόσχου) στ. 34-35, 61.

τους Ἰωάννη Μόσχου, ὁ ὁποῖος, γιὰ χρόνια πολλά ἑλληνοδιδάσκαλος, ὅπως θὰ ἀναφερθεῖ παρακάτω, πρέπει νὰ εἶχε πλήρη καὶ ἄρτια γνώση τῆς γλώσσας.

Ἡ Ἀκολουθία¹⁴ περιλαμβάνει ἑσπερινὸ μὲ ὀκτώ στιχηρὰ προσόμοια τροπάρια, ἓνα δοξαστικὸ καὶ ἓνα ἀπολυτικίον στὸ τέλος· ἀκολουθεῖ ὁ ὄρθρος μὲ τὸν κανόνα, ἓνα κοντάκιον καὶ τὸν οἶκο μὲ τοὺς στίχους μετὰ τὸ τέλος τῆς ς' ὠδῆς, συναξάριον ἀνάμεσα στὴν ς' καὶ ζ' ὠδῆ τοῦ κανόνα, καὶ μετὰ τὴν θ' ὠδῆ ἓνα ἐξαποστειλάριον, τρία στιχηρὰ προσόμοια τροπάρια, ἓνα δοξαστικὸ καὶ στὸ τέλος ἓνα κάθισμα. Ὁ κανόνας ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς ἑννέα ὠδὲς (λείπει, ὅπως συνήθως, ἡ β'), οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν ἀπαρτίζονται ὅλες ἀπὸ σταθερὸ ἀριθμὸ τροπαρίων. Ἔτσι, ἡ α', ε', ς' καὶ θ' περιλαμβάνουν πέντε τροπάρια ἢ κάθε μιά τους, ἡ γ', δ' καὶ ἡ' τέσσερα καὶ ἡ ζ' ἕξι. Τὸ τελευταῖον τροπάριον κάθε ὠδῆς εἶναι, ὅπως πάντοτε, θεοτοκίον. Τὰ ἀρχικὰ τῶν τροπαρίων τῶν ἑννέα ὠδῶν, χωρὶς τὰ ἀρχικὰ τῶν τεσσάρων πρώτων θεοτοκίων, σχηματίζουν τὴν ἐξῆς ἀκροστιχίδα πού μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὕμνογράφου: *Τὸν θαυμαστὸν Μιχαὴλ Ἰωάννης γεραίρει*.

Σημείωση στὸ τέλος τῆς Ἀκολουθίας (φ. 319r) παρέχει λεπτομέρειες σχετικὲς μὲ τὸ συντάκτη τοῦ κειμένου αὐτοῦ. Τὴν παραθέτω ὅπως ἔχει: *Ἀσθη ἡ ἀκολουθία ἐποιήθη [sic] παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κύρ Ἰωάννου τοῦ Μόσχου, οἰκοῦντος ἐν τῇ νήσῳ Κερκύρας, ἣτις πρῶτερον Φεακίς ἐκαλεῖτο, τὰ νῦν δὲ παρὰ τοῖς νεωτέροις Κορυφαί. Ἡ σημείωση συνεχίζεται ὡς ἐξῆς: Ἔτερον κάθισμα ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ [;] ποιηθὲν παρὰ Ἰουστινίου Δεκαδίου, μαθητοῦ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου. Καὶ τὸ ἀπολυτικίον, ὁ τέταρτος, τοῦ αὐτοῦ ποιήμα¹⁵.*

Ἡ παραπάνω σημείωση μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὴν Ἀκολουθία (μὲ τὸ συναξάριον) τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ ἔχει γράψει ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης Μόσχος τὸν καιρὸ τῆς παραμονῆς του στὴν Κέρκυρα. Στὴν ἴδια Ἀκολουθία δύο τροπάρια, δηλαδὴ τὸ κάθισμα (στὸ τέλος τῆς ὅλης Ἀκολουθίας)¹⁶ καὶ τὸ ἀπολυτικίον (στὸ τέλος τοῦ ἑσπερινοῦ)¹⁷, ἔχει γράψει ὁ μαθητῆς του, γνωστὸς ἐπίσης λόγιος, Ἰουστίνος Δεκάδιος. Ἡ σημείωση αὐτὴ εἶναι γραμμμένη μὲ τὸ ἴδιο χέρι πού ἔχει γράψει ὀλόκληρη τὴν Ἀκολουθία. Γι' αὐτὸ δὲν εὐσταθεῖ ἡ ἀποψη τοῦ Σωφρ. Πετρίδου¹⁸ ὅτι ἡ σημείωση καὶ τὸ κάθισμα πού ἀκολουθεῖ εἶναι αὐτόγραφα τοῦ Δεκαδίου, ἐκτὸς ἂν δεχτοῦμε ὅτι ὀλόκληρη ἡ Ἀκολουθία εἶναι αὐτόγραφη αὐτοῦ τοῦ νεαροῦ τότε Κερκυραίου λογίου.

14. Τὴν ἐκδοση τῆς Ἀκολουθίας αὐτῆς βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α'.

15. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α', μετὰ τὸ στ. 442.

16. Παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α', στ. 443-451.

17. Παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α', στ. 68-78.

18. S. P é t r i d è s, Le néomartyr Michel Mauroeidès et son office, «Echos d'Orient» 14 (1911) σ. 334. Πρβλ. Χ. Γ. Πατρινέλη, Δύο ἀνέκδοτα κείμενα περὶ τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, «Πελοποννησιακὰ» 8 (1971) σ. 139, σημ. 4.

Ὁ Ἰωάννης Μόσχος εἶναι γνωστός λόγιος τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ ΙΕ' αἰώνα. Γεννημένος στὴ Σπάρτη, γόνος τῆς γνωστῆς λακωνικῆς οἰκογένειας τῶν Μόσχων, ἔζησε μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του καὶ ἔδρασε ὡς ἔξοχος διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς στὴν Κέρκυρα, ὅπου φαίνεται ὅτι κατέφυγε καὶ ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ μετὰ τὴν τουρκικὴ κατὰκτηση τῆς Πελοποννήσου (1461). Λαμπροὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, ὅπως ὁ γνωστός Ἴταλὸς οὐμανιστῆς Μάρκος-Ἀντώνιος Ἀντίμαχος καὶ ὁ ἐπίσης Ἴταλὸς λόγιος Ἰωάννης Bembo, ὑπῆρξαν μαθητὲς του στὴν Κέρκυρα (ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ 1489 ἕως τὸ 1494 καὶ ὁ δεύτερος κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο τέλη τοῦ 1497 ἕως τέλη τοῦ 1499)¹⁹.

Ὁ Μάρκος-Ἀντώνιος Ἀντίμαχος, σὲ διάλογο ποῦ διέσωσε ὁ Ἴταλὸς ποιητῆς καὶ ἀρχαιολόγος Giglio Giraldi (1479-1552), ἀναφέρεται μὲ τὰ ἑξῆς ἐνθουσιαστικὰ λόγια στὸ δάσκαλό του: «Joannes Mosehus, praeceptor meus, Lacedaemonius, vir sane in omni et virtutum et scientiarum genere, non solum meo iudicio, sed totius Graeciae, excellentissimus, sub cuius disciplina quinquennium moratus sum, cuius studium in me tam singulare extitit ut non praeceptorem, sed parentem nactus viderer»²⁰. Τὸ ἀπόσπασμα αὐτό, ὅπως τὸ παραθέτει μεταφρασμένο ὁ Ἄνδρ. Μουστοξύδης, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Υπῆρξε δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Μόσχος, Λακεδαιμόνιος, ἀνὴρ εἰς πᾶσαν καὶ ἀρετὴν καὶ ἐπιστήμην, ὅχι μόνον κατὰ τὴν γνώμην ἐμοῦ ἀλλὰ καὶ πάσης ἐν γένει τῆς Ἑλλάδος, ἀληθῶς διαπρέψας, παρ' ᾧ καὶ πενταετίαν διέτριψα μαθητεύων. Οὕτω δὲ περὶ ἐμὲ διαφερόντως ἐσπούδασεν, ὥστε πατὴρ μᾶλλον ἐφαίνετο ἢ διδάσκαλος»²¹.

Ὁ Ἰωάννης Μόσχος ἄφησε δυὸ γιούς, λόγιους ἐπίσης, ποῦ συνέχισαν τὴν παράδοση τοῦ πατέρα τους στὰ γράμματα, τὸν Γεώργιο καὶ τὸν Δημήτριον²², ὁ γνωστός δὲ Κερκυραῖος οὐμανιστῆς τοῦ ΙΣ' αἰώνα Ἀντώνιος

19. Γιὰ τὸ λόγιό Ἰωάννη Μόσχο βλ. Ἄνδρ. Μουστοξύδη, Ἰωάννης, Γεώργιος καὶ Δημήτριος Μόσχοι, Ἑλληνομνήμων, τόμ. Α', 1843, σ. 385-389· Κ. Σάθας, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1868, σ. 95-96· E. Legrand, Bibliographie Hellénique, XVe et XVIe s., τόμ. 1, Paris 1885, σ. LXXXVIII-XCIII· Σπ. Δὲ Βιάζης, Μία Σπαρτιατικὴ οἰκογένεια ἐν Κερκύρα, Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον, ἔτος Η', 1907, σ. 36-39· Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ὁ νεομάρτυς Μιχαὴλ Μαυροειδῆς ὁ Ἀδριανουπολίτης, «Θρακικὰ» 10 (1938) σ. 9-10· P. Canart, Chronique, «Scriptorium» 17 (1963) σ. 66· Χ. Γ. Πατρινέλης, ὁ.π., σ. 139-140, σημ. 5, ὅπου καὶ βιβλιογραφία· Ἐλλης Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος, ἕνας Κερκυραῖος οὐμανιστῆς τοῦ ΙΣΤ' αἰώνα, Ἀθῆνα 1978, σ. 19-21.

20. E. Legrand, ὁ.π., σ. LXXXVIII.

21. Ἄνδρ. Μουστοξύδης, ὁ.π., σ. 386· Κ. Σάθας, ὁ.π.

22. Ἄνδρ. Μουστοξύδης, ὁ.π., σ. 389-436· E. Legrand, ὁ.π., σ. LXXXVIII, XC-XCIII, Σπ. Δὲ Βιάζης, ὁ.π., σ. 36.

Ἐπαρχος ὑπῆρξε ἐγγονός του (ἀπὸ τῆ μητέρα του, κόρη τοῦ Ἰ. Μόσχου)²³.

Ὁ Ἰωάννης Μόσχος εἶναι γνωστός ὡς ὑμνογράφος μόνον ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία αὐτῆ τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ. Γνωστά ἔργα του ὅμως εἶναι μιὰ πραγματεία ποῦ ἔχει γράψει γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καί, κυρίως, ὁ ἐπιτάφιος λόγος ποῦ συντάξε γιὰ τὸν Μεγάλο Δούκα, μάρτυρα τῆς Ἀλώσεως, Λουκά Νοταρᾶ²⁴. Εἶναι, τέλος, μαρτυρημένος βιβλιογράφος, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχουν διασωθεῖ καὶ κώδικές του²⁵. Πέθανε, φαίνεται, σύμφωνα μὲ τὶς τελευταῖες ἀπόψεις, γύρω στὰ 1499 καὶ ὄχι στὰ 1494, ὅπως πίστευαν παλαιότερα²⁶. Πρέπει νὰ διαστέλλεται ἀπὸ τὸ συνώνυμό του καὶ πολλοὺς αἰῶνες προγενέστερο, γνωστὸ συναξαριστῆ, Ἰωάννη Μόσχο, τὸν ἐπιλεγόμενον Εὐκρατᾶ († 619)²⁷.

Ὁ μαθητῆς τοῦ Ἰωάννη Μόσχου Ἰουστίνος Δεκάδιος, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὴ σημείωση ποῦ παρέθεσα πιὸ πάνω, ἔγραψε δύο τροπάρια (ἓνα ἀπολυτίκιο καὶ ἓνα κάθισμα) στὴν Ἀκολουθία τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ, γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα γύρω στὰ 1472²⁸. Γνωστός ὡς ἐκδότης τοῦ

23. E. Legrand, ὁ.π., σ. LXXXVIII-LXXXIX. Ἑλλης Γιωτοπούλου - Σισιλιάνο, Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος, σ. 19-21.

24. Bl. E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs de la Bibliothèque de l'Escurial, Paris 1848, σ. 290, ἀρ. Y-II-18. E. Legrand, ὁ.π., σ. XC. H. Hunger, Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner, τόμ. Α', München 1978, σ. 142. Ὀλόκληρο τὸν ἐπιτάφιο αὐτὸ λόγο ἔχει ἐκδώσει ὁ E. Legrand, Ἰωάννου τοῦ Μόσχου λόγος ἐπιτάφιος ἐπὶ τῷ Λουκᾶ Νοταρᾶ, «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας» 2 (1885) σ. 413-424· ἀπόσπασμα τοῦ λόγου αὐτοῦ εἶχε ἐκδώσει παλαιότερα ὁ Λέων Ἀλλάτιος (βλ. Ἀνδρ. Μουστοξύδης, ὁ.π., σ. 388).

25. Σπ. Λάμπρου, Λακεδαιμόνιοι βιβλιογράφοι καὶ κτήτορες κωδικῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, «Νέος Ἑλληνομνήμων» 4 (1907) σ. 347-348.

26. Βλ. Χρ. Πατρινέλης, Δύο ἀνέκδοτα κείμενα περὶ Μανουὴλ Κορινθίου, «Πελοποννησιακά» 8 (1971) σ. 140.

27. Γιὰ τὸν Ἰωάννη Μόσχο Εὐκρατᾶ βλ. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur², München 1897, σ. 187-188 [=ἑλλην. μετάφραση Γ. Σωτηριάδου, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1897, σ. 376-379]· H. - G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, σ. 412-413.

28. Γιὰ τὸν Ἰουστίνου Δεκάδιο βλ. Ἀνδρ. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Μέρος Α', Ἐν Ἀθήναις 1854, σ. 194-196· Μ. Παράνικα, Σχεδιάγραμμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867, σ. 138· Κ. Σάθας, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθήναι 1868, σ. 101· Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήνησι 1872, σ. 202, 344· E. Legrand, Bibliographie Hellénique, XVe et XVIe s., τόμ. 1, Paris 1885, σ. CII-CVII (ὅπου ἐκτενῆς καὶ συστηματικὴ βιογραφία)· Μ. Μανούσικα, Ἀρσενίου Μονεμβασίας τοῦ Ἀποστόλου ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι (1521-1534), ἁ' Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 8/9 (1958/9) σ. 15-23, 46-48 (κυρίως σ. 47)· Χρ. Πατρινέλης, ὁ.π., «Πελοποννησιακά» 8 (1971) σ. 137-146 (ὅπου νέα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δεκάδιου). — Τὸ ἐπώνυμο τοῦ Ἰουστίνου εἶναι γνωστὸ μὲ τοὺς τύπους

Ψαλτηρίου (1494), στὸ ὁποῖο προτάσσει τοὺς γνωστούς στίχους τοῦ Ἰωάννη Γεωμέτρη (*Σίγησον, Ὁρφεῦ, ῥίψον, Ἐρμῆ, τὴν λύραν...*) καὶ προλεγόμενα²⁹, διορθωτῆς τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἄλδου Μανουτίου (1495)³⁰, συγγραφεὺς ἀκολουθιῶν (*Ἀκολουθία... Ἰωάννου... τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων*³¹, *Ἀκολουθία... Ἀθανασίου τοῦ ἐν Μετεώρω*³²) καὶ κανόνων στὴν Θεοτόκο³³, ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐλληνομαθεῖς λογίους τῆς ἐποχῆς του. Ἀπόδειξη καὶ ἡ ἀλληλογραφία του μὲ ἐπιφανεῖς συγχρόνους του λογίους, ὅπως τὸν Ἐρμόλαο Βάρβαρο³⁴, τὸν Ἀρσένιο Μονεμβασίας τὸν Ἀποστόλη³⁵ καὶ τὸν Μεγάλου Ρήτορα Μανουὴλ Κορίνθιο³⁶. Ὁ Ἄλδος Μανούτιος τὸν χαρακτηρίζει «*miro ingenio adolescens, graeeseque sane quam eruditus*»³⁷, «θαυμαστῆς ἀγχινῶας καὶ ἄκρον τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν νεανίσκον»³⁸.

Ὁ χρόνος τῆς μαθητείας του κοντὰ στὸν Μόσχο, σύμφωνα μὲ τὶς τελευταῖες ἔρευνες, πρέπει νὰ τεθεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ 1494, ὅποτε ὁ Δεκάδιος βρισκόταν στὴν Ἰταλία, πιθανότατα δὲ γύρω στὰ 1490³⁹. Ἐπομένως τὰ δύο τροπάρια ποὺ ἔχει προσθέσει μέσα στὴν Ἀκολουθία τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν τὰ πρῶτα κείμενα ποὺ ἔγραψε ὁ Δεκάδιος, ἐνῶ ἀκόμη ἦταν νεα-

Δεκάδιος ἢ καὶ πιὸ σπάνια *Δεκαδίων*. Προτιμῶ τὸν τύπο *Δεκάδιος*, γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. Χ ρ. Πατρινέλης, ὅ.π., σ. 139, σημ. 2.

29. Βλ. E. Legrand, ὅ.π., σ. CII, 22-25, ἀρ. 11· Μ. Μανούσακας, ὅ.π., σ. 47· Ν. Β. Τωμαδάκης, Ἡ ἐν Ἰταλίᾳ ἔκδοσις ἐλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ΕΕΒΣ 37 (1969/70) σ. 9-10· Χ ρ. Πατρινέλης, ὅ.π., σ. 139· Π. Χ. Ζιώγας, Προβλήματα παιδείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸν πρῶτο αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 89-90.

30. E. Legrand, ὅ.π., σ. CII-CIII· Μ. Μανούσακας, ὅ.π., σ. 47· Ν. Β. Τωμαδάκης, ὅ.π.

31. E. Legrand, ὅ.π., σ. CVII· Σ π. Λάμπρου, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων, ΝΕ 2 (1905) σ. 135· L. Petit, Bibliographie des acolythies grecques, Bruxelles 1926, σ. 115· Ν. Β. Τωμαδάκης, ὅ.π., σ. 10. — Ὁ νεομάρτυρας Ἰωάννης ἐξ Ἰωαννίνων μαρτύρησε στίς 18 Ἀπρ. τοῦ 1526.

32. E. Legrand, ὅ.π., σ. CVII· τοῦ Ἰδιοῦ, Bibliographie Hellénique, XVIIIe s., τόμ. 2, Paris 1928, σ. 484, ἀρ. 1214· Ν. Βέη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων, «Βυζαντικὰ» 1 (1909) σ. 236κγ-236κδ· L. Petit, ὅ.π., σ. 18-19· Ν. Β. Τωμαδάκης, ὅ.π.

33. Χ ρ. Πατρινέλης, ὅ.π., σ. 142.

34. Ἀνδρ. Μουστοξύδης, Ἰουστίνος Δεκάδιος, Ἑλληνομνήμων 1 (1843) σ. 202-203.

35. Μ. Μανούσακας, ὅ.π., σ. 15-23, 46-47.

36. Χ ρ. Πατρινέλης, ὅ.π., σ. 137-138, 143-145.

37. E. Legrand, Bibliographie Hellénique, XVe et XVIe s., τόμ. 1, Paris 1885, σ. CII.

38. Ἀνδρ. Μουστοξύδης, ὅ.π., σ. 196.

39. Χ ρ. Πατρινέλης, ὅ.π., σ. 140.

ρότατος μαθητής. Πρέπει να σημειωθεί ότι το κάθισμα, στο τέλος της βλης 'Ακολουθίας, παρουσιάζει στους τελευταίους στίχους του αρκετές μετρικές ανωμαλίες.

Η παραπάνω όμως κατά προσέγγιση χρονολογία (1490) της μαθητείας του Δεκαδίου κοντά στον Μόσχο έχει και άλλη ιδιαίτερη σημασία. Αποτελεί και τη χρονολογία που ο 'Ιωάννης Μόσχος συνέταξε την 'Ακολουθία (με το συναξάριο) του Μιχαήλ Μαυροειδή, αλλά και το σπουδαιότερο, δίνει τη μόνη ασφαλής χρονολογική ένδειξη που έχουμε για τη ζωή και την άθληση του 'Αδριανουπολίτη νεομάρτυρα. Διότι ο 'Ιωάννης Μόσχος, όπως ο ίδιος δηλώνει καθαρά μέσα στα κείμενά του, υπήρξε σύγχρονος των γεγονότων του μαρτυρίου του Μιχαήλ. Πιστεύω ότι ο Μόσχος πληροφορήθηκε από αυτόπτες μάρτυρες τα σχετικά με τη ζωή, την καταδίκη και τη θανάτωση του Μιχαήλ και ότι δεν γνωρίζει τα πράγματα από δική του αυτοψία, γιατί θεωρώ δύσκολο να δεχτούμε ότι από την Κέρκυρα, όπου ήταν έγκατεστημένος και δίδασκε, έτυχε να παραβρεθεί ο ίδιος στην 'Αδριανούπολη και να παρακολουθήσει τα γεγονότα. Τα χωρία βέβαια των κειμένων του δηλώνουν ότι ο Μόσχος υπήρξε σύγχρονος των συμβάντων αλλά και αυτόπτης μάρτυρας: *'Εξέλαμψας ὄντως ἐν τοῖς νῦν χρόνοις, ἀξιάγαστε, ('Ακολουθία)⁴⁰ — ἡμεῖς δὲ τοιαῦτα ἰδόντες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς παννυστάτοις νῦν χρόνοις, δοξάζομεν... τὸν δόντα ἡμῖν τοιαῦτα ἰδεῖν* (συναξάριο)⁴¹.

Περιεχόμενο του συναξαρίου⁴². — Ο Μιχαήλ πατρίδα είχε την 'Αδριανούπολη, όπου και κατείχε εξέχουσα θέση. Η λαμπρή οικογενειακή του καταγωγή, τα μεγάλα πλούτη του, κυρίως όμως ο ένάρετος βίος και τα ψυχικά του χαρίσματα, τον έκαμαν γνωστό (γνώριμον και διάδηλον) σ' όλους σχεδόν τους «βαρβάρους», τους Τούρκους προφανώς της Εύρώπης, αλλά και σε πολλούς άλλους, και μάλιστα από τους σημαίνοντες της 'Ασίας, ακόμα δὲ και σ' αυτούς που συναναστρέφονταν τὸν «ἡγεμόνα», δηλαδή τὸ σουλτάνο, μέσα στα ανάκτορα (στ. 1-8). Τα πλούτη όμως και ἡ θέση του ἐκίνησαν τὸ φθόνο. Μία ομάδα φανατικῶν μουσουλμάνων, ἀπὸ τοὺς γνώριμους στὸν Μιχαήλ, ἀποφασίζει τὴν ἐξόντωσή του με δόλους και συκοφαντίες. Παρουσιάζεται στο δικαστή και καταγγέλλει τὸν Μιχαήλ ὅτι δῆθεν ἐπικαλοῦνταν, χλευαστικά προφανώς, τὸν 'Αλλάχ στή γλώσσα τῆ δικῆ τους. Μετά ἀπ' αὐτὸ καλεῖται και παρουσιάζεται ὁ κατηγορούμενος στὸ δικαστή, τὸν ὁποῖο και πείθει ὅτι πρόκειται για ἀνυπόστατη και συκοφαντικὴ κατηγορία. Καί τότε ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἱστορία τοῦ Πιλάτου με τὸν Χριστό. Ὁ συγκεντρωμένος

40. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α' ('Ακολουθία Μόσχου), στ. 22-23.

41. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α' (συναξάριο Μόσχου), στ. 72-74.

42. Βλ. έκδοση τοῦ συναξαρίου παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α'.

ἔχλος θορυβεῖ καὶ ἀπειλεῖ τὸ δικαστὴ ὅτι, ἐὰν ἀπολύσει τὸν κατηγορούμενο, θὰ τὸν καταγγείλουν στὴν περίπτωση αὐτὴ ἐν τε τοῖς βασιλείοις καὶ πανταχοῦ τοῦ σφετέρου νόμου ὀλιγωροῦντα. Ἔτσι ὁ Μιχαήλ κλείνεται στὴ φυλακὴ (στ. 9-30). Ἡ ὁμάδα αὐτὴ τῶν μουσουλμάνων παραλαμβάνει μαζί της καὶ ἄλλους ὁμόφρονες της συκοφάντες καὶ μεταβαίνει στὰ ἀνάκτορα τοῦ ἡγεμόνα (τοῦ σουλτάνου), ὁ ὁποῖος πείθεται γιὰ τὴ δῆθεν ἐνοχὴ τοῦ κατηγορουμένου καὶ δίνει τὴ γραπτὴ του ἀπόφαση γι' αὐτόν: *Εἰ μὴ τῇ ἐκείνων προστεθείη θρησκεία, τὴν ἰδίαν ἐξομοσάμενον, κατακαέντα ἀποθανεῖν*, δηλαδή βίαιος ἐξισλαμισμὸς ἢ θάνατος. Μὲ τὸ «πρόσταγμα» αὐτὸ τοῦ ἡγεμόνα στὰ χέρια τους ἐπιστρέφουν στὸ δικαστὴ καὶ προσπαθοῦν μὲ διάφορες δελεαστικὲς ὑποσχέσεις καὶ κολακειεῖς νὰ παρασύρουν τὸν Μιχαήλ νὰ ἀσπαστεῖ τὸν ἰσλαμισμὸ, ἐπισειοντάς του καὶ τὴν ἀπειλὴ τοῦ θανάτου στὴν ἀντίθετη περίπτωση (στ. 31-46). Ὁ Μιχαήλ ἀποκρούει μὲ βδελυγμία ὅλες αὐτὲς τὶς προτάσεις, μένει ἀμετακίνητος στὶς ἰδέες του καὶ ὁμολογεῖ μὲ θάρρος τὴν πίστη του. Βλέποντας οἱ ἄλλοι ὅτι μάταια προσπαθοῦν νὰ τὸν μεταπείσουν, τὸν παραδίνουν στὸ δῆμιο, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἀποκεφαλίζει μὲ ξίφος. Τὸ ἀποθριωμένο, τέλος, πλῆθος, γιὰ νὰ κορέσει τὴ μανία του ἀκόμη περισσότερο, παραδίνει στὴν πυρὰ τὸ νεκρὸ ἤδη σῶμα τοῦ μάρτυρα τῆς Πίστewς (στ. 47-71).

Ἡ Ἀκολουθία, στὴν ὁποία παρεμβάλλεται τὸ συναξάριο, χωρὶς νὰ δίνει ἰδιαίτερα βιογραφικὰ ἢ ἄλλα στοιχεῖα, συμφωνεῖ κατὰ τὸ περιεχόμενο μὲ τὸ συναξάριο, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἀφοῦ καὶ τὰ δύο κείμενα εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο, τὸν Ἰωάννη Μόσχο.

Ὁ τίτλος τῆς Ἀκολουθίας αὐτῆς τοῦ Μιχαήλ, ὅπως ἔχει στὸν Παρισινὸ κώδικα 1295, *Μηνὶ φεβρουαρίῳ ιζ', ἀκολουθία εἰς τὸν ἅγιον Μιχαήλ τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει, τὸν νέον μάρτυρα, τὸν καλούμενον Μαυροειδῆ*⁴³, ἐγίνε ἀφορμὴ, ὅπως σωστά, νομίζω, παρατηρεῖ ὁ V. Laurent σὲ σχετικὴ μελέτη του⁴⁴, νὰ πλαστεῖ ἀπὸ τὸν M. Le Quien στοὺς καταλόγους τοῦ ἀνύπαρκτος μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΑ' αἰώνα, μὲ τὸ ὄνομα Μιχαήλ, νεομάρτυρας καὶ προστάτης τῆς πόλεως αὐτῆς, τοῦ ὁποίου τὴν Ἀκολουθία ἔχει δῆθεν γράψει ὁ διαπρεπὴς βυζαντινὸς λόγιος, μητροπολίτης Εὐχαΐτων Ἰωάννης Μαυρόπουλος, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη ἐορτάζεται στὶς 4 Φεβρουαρίου.

Τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ M. Le Quien, στὸν ἐπισκοπικὸ κατάλογο τῆς Ἀδριανουπόλεως ἔχει ὡς ἐξῆς: «XII. Michaël. Joannes Mauropus Euchaitarum sub Manuèle Comneno metropolita edidit Ἀκολουθίαν, sive offi-

43. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α' (Ἀκολουθία Μόσχο), πρὶν ἀπὸ τὸ στ. 1.

44. V. Laurent, La liste épiscopale du Synodikon de la Métropole d'Anirropole, «Echos d'Orient» 38 (1939) σ. 19-20, 31-32.

cium ecclesiasticum in S. Michaellem Hadrianopolis antistitem, novum martyrem, cuius festum assignatur ad diem 4 Februarii»⁴⁵. Ὁ Ἀδριανουπόλιτης λόγιος Γ. Λαμπουσιᾶδης⁴⁶, σὲ συμπληρώσεις καὶ ἐπανορθώσεις τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τοῦ μητροπολίτη Ἀμασειᾶς Ἀνθίμου Ἀλεξούδη⁴⁷, ἐπαναλαμβάνει καὶ ἀποδέχεται ἀνεξέλεγκτα τὴν παραπάνω ἄποψη τοῦ Le Quien.

Ὁ V. Laurent ὑποστηρίζει σχετικά ὅτι στὸν τίτλο τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μιχαήλ ἡ φράση τὸν καλούμενον Μαυροειδῆν διαβάστηκε τοῦ καλουμένου Μαυροποδῆ, καὶ ἔτσι πλάστηκε τὸ ἐπώνυμο τοῦ γνωστοῦ βυζαντινοῦ λόγιου ἱεράρχη τοῦ ΙΑ' αἰῶνα, μητροπολίτη Εὐχαιτῶν Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος καὶ θεωρήθηκε συντάκτης Ἀκολουθίας ἐνὸς σύγχρονου του νεομάρτυρα, «μητροπολίτη» καὶ προστάτη τῆς Ἀδριανουπόλεως, μὲ τὸ ὄνομα Μιχαήλ. Ἀπὸ λάθος δὲ τοποθετήθηκε ἡ μνήμη του στὶς 4 Φεβρ., ἀντὶ τῆς σωστῆς ἡμερομηνίας 17 Φεβρ. πού ἀναγράφεται στὸν τίτλο τῆς Ἀκολουθίας⁴⁸. Ὁ Γερ. Κονιδάρης, στηριζόμενος στὸν Le Quien, εἰσάγει ἀνεπιφύλακτα τὸν ἀνύπαρκτο αὐτὸ μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως στοὺς ἐπισκοπικούς της καταλόγους⁴⁹.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχουν ὅμως τὰ πράγματα, ὅλα τὰ στοιχεῖα συνηγοροῦν καὶ πείθουν ὅτι ὁ δῆθεν μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Μιχαήλ, τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΑ' αἰῶνα, πού ἀναφέρει ὁ Le Quien, εἶναι ἀνύπαρκτο πρόσωπο καὶ δημιουργήθηκε ἀπὸ σύγχυση πρὸς τὸ συνώνυμό του καὶ πολὺ μεταγενέστερο (τέλη ΙΕ' αἰ.) γνωστὸ Ἀδριανουπόλιτη νεομάρτυρα Μιχαήλ τὸν Μαυροειδῆ. Ἀλλωστε ὁ δῆθεν αὐτὸς μητροπολίτης Μιχαήλ δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμιά ἄλλη μαρτυρία, ἀλλὰ οὔτε στὸ ὕμνογραφικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Μαυρόποδος⁵⁰ προσγράφεται μιὰ τέτοια Ἀκολουθία.

45. M. Le Quien, Oriens Christianus, τόμ. Α', Parisiis 1740, στ. 1175, ἀρ. XII.

46. Ἐφημ. «Νεολόγος» Κων/πόλεως, ἀρ. 6476, ἔτος 1891.

47. βλ. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας, ἔφημ. «Νεολόγος» Κων/πόλεως, ἀρ. 6385, 27-20-1890 (ὅπου ἐπισκοπικὸς κατάλογος τῆς Ἀδριανουπόλεως).

48. V. Laurent, ὁ.π. (Note additionnelle: Le pseudo-Michel d'Andrinople ou le néomartyr Michel Mavroudes), EO 38 (1939) σ. 31-32.

49. Ὁρθ. καὶ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. Α', 1936, σ. 314.

50. Γιά τὸν Ἰωάννη Μαυρόποδα βλ. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur², München 1897, σ. 740-742 [=ἑλλην. μετάφραση Γ. Σωτηρίου Ἰαδού, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1900, σ. 681-685] C. Emericau, Hymnographi Byzantini, «Echos d'Orient» 23 (1924) σ. 197-198· H.-G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, σ. 555-556· Ν. Β. Τωμαδάκη, Σύλλαβος βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, Ἀθήναι 1961, σ. 89-91· H. Hunger, Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner, τόμ. Β', München 1978, σ. 169-171 (ὅπου καὶ ἡ σύγχρονη βι-

Ἐκδοσὴ τῆς Ἀκολουθίας καὶ τοῦ συναξαρίου τοῦ Ἰωάννη Μόσχου.— Τὰ κείμενα αὐτὰ πρωτοεκδόθηκαν τὸ 1938 ἀπὸ τὸν πολυγραφότατο ἱεράρχη, τότε μητροπολίτη πρῶν Λεοντοπόλεως, Σωφρόνιο Εὐστρατιάδη, στὸ περιοδικὸ «Θρακικά»⁵¹. Ἡ ἔκδοσή τους βασίστηκε στὸν Παρισινὸ κώδικα 1295, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ μόνος ποὺ τὰ διασώζει. Ἐπειδὴ στὴ μελέτη μου αὐτὴ θέλω νὰ δώσω μιὰ συνολικὴ παρουσίαση τῶν κειμένων ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα, γι' αὐτὸ τὰ ξαναδημοσιεύω μὲ βάση τὸ Παρισινὸ χειρόγραφο ποὺ προανέφερα. Ἄλλωστε ἡ προηγούμενη ἔκδοσή τους παρουσιάζει ἀρκετὲς ἀτέλειες καὶ λάθη· ἤδη τότε ὁ V. Laurent τὴν εἶχε χαρακτηρίσει «édition si médiocre qu'elle serait à refaire», ἐνῶ γιὰ τὸν ἐκδότη παρατηροῦσε ὅτι «il se caractérise par la négligeance»⁵².

Στὴ νέα ἔκδοση ποὺ ἀκολουθεῖ δίνω στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τὰ ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ λάθη ποὺ παρουσιάζουν τὰ κείμενα στὸν κώδικα, καθὼς καὶ τὶς ἐσφαλμένες ἀναγνώσεις καὶ μεταγραφές τοῦ Εὐστρατιάδη. Γιὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ (Ἀκολουθία καὶ συναξάριο) τηρῶ ἰδιαίτερη στιχασμὴν⁵³.

β'. Ἀνέκδοτη Ἀκολουθία μὲ συναξάριο τοῦ Μεγάλου Ρήτορος Μανουὴλ Κορινθίου.

Περιέχεται στὸν κώδικα 512 [=Ἀθων. 4632] τῆς Μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους (φφ. 164v-175v, τὸ σύντομο συναξάριο στὸ φ. 172r-v). Ὁ κώδικας αὐτός, ἀποτελούμενος ἀπὸ 315 φύλλα, περιλαμβάνει, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔργα (διάφορους κανόνες, ἀκολουθίες, βίους, ἐγκώμια ἁγίων καὶ ἄλλα θεολογικὰ κείμενα) τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου⁵⁴ καί, ὅπως ἀποδείχτηκε τελευταῖα, εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ αὐτόγραφος⁵⁵. Γι' αὐτὸ ἔχει

βλιογραφία). Ἀ. π. Καρπόζηλου, Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἱωάννη Μαυρόποδος, Ἐπιστημ. Ἐπετηρίδα Φιλοσοφ. Σχολῆς Παν/μίου Ἱωαννίνων «Δωδώνη», Παρ/μα ἀρ. 18, Ἱωάννινα 1982.

51. Σ. ω φ ρ. Εὐστρατίου, Ὁ νεομάρτυρας Μιχαὴλ Μαυροειδῆς, ὁ Ἀδριανουπολίτης, «Θρακικά» 10 (1938) σ. 7-28 [=ἀνατ. 1-22].

52. V. Laurent, Encore le néomartyr Michel Mauroeidès, «Echos d'Orient» 38 (1939) σ. 371, 377.

53. Τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀκολουθίας αὐτῆς βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α'.

54. Γιὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κώδικα βλ. Σ. π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, Ἐν Κανταβρυγίᾳ τῆς Ἀγγλίας, τόμ. Β', 1900, σ. 160-161, ἀρ. 512.

55. Χ. ρ. Πατρινέλη, Δύο ἀνέκδοτα κείμενα περὶ τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, «Πελοποννησιακά» 8 (1971) σ. 137, σημ. 2· L. Vranoussis, Les «Conseils» attribués au prince Neagoe (1512-1521) et le manuscrit autographe de leur au-

και ιδιαίτερη σημασία για τὴν παράδοση τοῦ ἔργου τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ λογίου τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ ΙΕ' αἰώνα και Μεγάλου Ρήτορος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Πότε ἀκριβῶς γράφτηκε ὁ κώδικας δὲν ἔχει ἐξακριβωθεῖ. γιατί δὲν ὑπάρχει καμιά χρονολογική ἔνδειξη, και οὔτε ἄλλα ἐσωτερικά στοιχεῖα βοηθοῦν στὴ χρονολόγησή του. Ἀπομένει ἔτσι *terminus ante quem* για τὴν κατάρτιση τοῦ κώδικα ὁ χρόνος θανάτου τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, δηλαδή τὸ διάστημα ἀνάμεσα στὸ θέρος τοῦ 1530 και τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1531⁵⁶.

Για τὸν Μανουὴλ Κορινθιοῦ ὡς λόγιο και συγγραφέα και για τὴ σημασία τοῦ ἔργου του γενικότερα, χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα ἀναφέρει σὲ σχετικὴ μελέτη του ὁ Χρ. Πατρινέλης: «Ὁ Μανουὴλ Κορινθιος δὲν εἶναι βέβαια ἀπὸ τοὺς μεζόνες συγγραφεῖς, οὔτε προσωπικότητα πρώτης γραμμῆς. Ὡστόσο ἡ θέση του στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς παιδείας εἶναι σημαντικὴ, γιατί εἶναι ὁ μόνος ἀξιόλογος συγγραφέας και λόγιος ποὺ δρᾷ στὴν τουρκοκρατούμενη Ἀνατολὴ κατὰ τὴν περίοδο 1480-1540, περίοδο κρίσιμωτάτη ὄχι μόνον για τὴν ἐπιβίωση τοῦ Γένους, ἀλλὰ και για τὴ συνέχεια τῆς ἑλληνοβυζαντινῆς πνευματικῆς παραδόσεως»⁵⁷. Ὁ Ἰουστίνος Δεκάδιος, για τὸν ὁποῖο ἔγινε παραπάνω λόγος, σὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὸ φίλο του Μανουὴλ Κορινθιοῦ, γραμμὴν πιθανότατα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1530 (δηλαδή λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μεγάλου Ρήτορος), ἐκφράζει τὸ θαυμασμό του για τὴν ἀξία τῆς προσωπικότητος τοῦ φίλου του μὲ τὰ ἐξῆς ἐνθουσιαστικὰ λόγια: Ἐπιπέσει τῷ βίῳ, ἀνδρῶν εὐσεβέστατε και σοφώτατε, μὴ θάνοις πάποτ', εἰ δυνατόν· τί γὰρ ἂν ἔτι καταλίποιο ἀγαθὸν τῇ οἰκτροτάτῃ Ἑλλάδι, σοῦ μεταστάντος τῶν τῆδε; σὺ γὰρ και μόνος τὸ κοινὸν αὐτῆς και κλέος και ὄφελος⁵⁸.

Ἡ Ἀκολουθία ποὺ συνέταξε ὁ Μανουὴλ Κορινθιος για τὸν Μιχαὴλ

leur grec, Actes du IIe Congrès International des Etudes du Sud-Est-Européen (Athènes, 7-13 Mai 1970), τόμ. 4, Athènes 1978, σ. 380, πίν. I, IV. Ὁ Σ π. Δάμπος, δ.π., στὸν Κατάλογό του, μὴ γνωρίζοντας ὅτι ὁ κώδικας εἶναι αὐτόγραφος τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, τὸν χρονολογεῖ λανθασμένα στὸ ΙΖ' αἰώνα. Πλήρες μικροφίλμ τοῦ κώδικα κατέχει τὸ «Κέντρον Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ και Νέου Ἑλληνισμοῦ» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

56. Νέα χρονολογικὰ στοιχεῖα για τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο και τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου βλ. στὴ μελέτη τοῦ Χρ. Πατρινέλη, Οἱ Μεγάλοι Ρήτορες Μανουὴλ Κορινθιος, Ἀντώνιος, Μανουὴλ Γαλησιώτης και ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς των, «Δελτίον Ἱστορ. και Ἐθνολογ. Ἐταιρείας» 16 (1962) σ. 17-25, ὅπου και ὅλη ἡ παλαιότερη σχετικὴ βιβλιογραφία· εἰδικὰ για τὴ χρονολογία θανάτου τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου βλ. σ. 25. Πρβλ. και Τ. Γριτσόπουλου, Πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1966, σ. 77-80 τοῦ Ἰδίου, Ἡ Πελοποννησιακὴ παιδεία μετὰ τὴν Ἀλωσιν, Πρακτικὰ Β' Διεθνoῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1981-1982, σ. 234-235.

57. Χρ. Πατρινέλης, Δύο ἀνέκδοτα κείμενα περὶ τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, «Πελοποννησιακά» 8 (1971) σ. 137-138.

58. Χρ. Πατρινέλης, δ.π., σ. 143, 144, στ. 16-19.

Μαυροειδῆ εἶναι πλήρης καὶ ἐκτενής. Περιλαμβάνει ἑσπερινὸ (ἠλυχνικόν), λιτὴ καὶ ἕρθρο. Ὁ ἑσπερινὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξι προσόμοια τροπάρια καὶ ἓνα δοξαστικόν· ἡ λιτὴ ἀπὸ τέσσερα ἰδιόμελα, τέσσερα προσόμοια καὶ δύο δοξαστικά· ὁ ἕρθρος βασικὰ ἀπὸ τὸν κανόνα, δύο καθίσματα πρὶν ἀπὸ τὸν κανόνα, ἓνα κάθισμα μετὰ τὸ τέλος τῆς γ' ὠδῆς, κοντάκιο, οἶκο μὲ τοὺς στίχους καὶ σύντομο συναξάριο μετὰ τὸ τέλος τῆς ζ' ὠδῆς, καὶ μετὰ τὴν θ' ὠδὴ ἓνα ἐξαποστειλᾶριο, τρία προσόμοια καὶ ἓνα δοξαστικόν. Ὁ κανόνας τοῦ ἕρθρου ἔχει ἑννέα ὠδὲς καὶ λείπει, ὅπως συνήθως, ἡ δευτέρα. Κάθε ὠδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε τροπάρια, ἀπὸ τὰ ὅποια δύο, τὸ πρῶτο καὶ τὸ τελευταῖο (τὸ πέμπτο), εἶναι θεοτοκία. Ἀξιοσημείωτο ἐδῶ εἶναι ὅτι κάθε ὠδὴ ἔχει δύο θεοτοκία, δηλαδὴ ἀρχίζει μὲ θεοτοκίον, πράγμα ἀσυνήθιστο, καὶ τελειώνει, ὅπως συμβαίνει κανονικά, μὲ θεοτοκίον. Τὰ ἀρχικά ὄλων τῶν τροπαρίων τῶν ὠδῶν τοῦ κανόνα (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖο θεοτοκίον τῆς θ' ὠδῆς) σχηματίζουν τὴν ἀκροστιχίδα: *Σὺν τῇ κυρίᾳ Μιχαὴλ πίστει σέβω, Μανουὴλ ὁ Ρῆτωρ.*

Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῆς Ἀκολουθίας αὐτῆς εἶναι γραμμένον μὲ τὸ χερί τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου. Ἐλάχιστα μόνον ὀρθογραφικὰ λάθη ὑπάρχουν, τὰ ὅποια διορθῶνω στὴν ἔκδοση, τὰ σημειῶνω ὅμως στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα, ἀφοῦ τὸ κείμενο εἶναι αὐτόγραφο καὶ τὰ ὅποιαδήποτε λάθη ἔχουν σημασία γιὰ τὴν εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ συγγραφέα. Ἡ γραφή, χωρὶς νὰ εἶναι καλλιγραφικὴ καὶ στρογγυλόσχημη, εἶναι καθαρὴ καὶ εὐανάγνωστη, μὲ πολὺ λίγες καὶ ἀπὸ τίς συνηθισμένες συντομογραφίες καὶ ἐπιτιμήσεις. Ὁ Μανουὴλ χειρίζεται σωστὰ καὶ μὲ ἀνεση τὴ λόγια γλῶσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας, τῆς ὁποίας φαίνεται τέλειος γνώστης καὶ κάτοχος. Ἄλλωστε, τὰ ἀξιώματα πού κατεῖχε ὁ Μανουὴλ, δηλαδὴ τοῦ Μεγάλου Ρῆτορος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀποτελοῦν τεκμήριο καὶ ἐγγύηση γιὰ τὴ λογιόσύνη καὶ τὴ μόρφωσή του. Σωστὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ μετρικὴ μορφή τῶν τροπαρίων τῆς Ἀκολουθίας.

Ἰδιαίτερα βιογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Μιχαὴλ Μαυροειδῆ δὲν περιέχει ἡ Ἀκολουθία αὐτὴ οὔτε τὸ σύντομο συναξάριό της (ἀνάμεσα στὴν ζ' καὶ ζ' ὠδῆ). Τονίζεται καὶ ἐδῶ ἡ καταγωγή τοῦ νεομάρτυρα ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, ἄλλοτε Ὁρρεσιάδα, τῆς Θράκης, τὰ πλούτη καὶ ἡ ὑψηλὴ του θέση, ἡ προσπάθεια τῶν Τούρκων νὰ τὸν ἐξισλαμίσουν βίαια, καὶ τέλος ἡ σταθερὴ ἔμμονή του στὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ ὁ μαρτυρικὸς του θάνατος.

Ἡ Ἀκολουθία αὐτὴ, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶναι ἀνέκδοτη. Στὴν ἔκδοση πού κάνω, τηρῶ ἐνιαῖα στιχαριθμηση στὴν Ἀκολουθία καὶ ἰδιαίτερη στὸ σύντομο συναξάριο πού παρεμβάλλεται σ' αὐτή⁵⁹.

59. Βλ. ἔκδοση τῆς Ἀκολουθίας αὐτῆς παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Β'.

γ'. Ἀνέκδοτος «Λόγος ἐγκωμιαστικός» τοῦ Μεγάλου
Ρήτορος Μανουὴλ Κορινθίου.

Περιέχεται, ὅπως ἤδη προαναφέρθηκε, στὸ ἴδιο μὲ τὴν Ἀκολουθία χειρόγραφο, δηλαδὴ στὸν κώδικα 512 (φφ. 256r-270v) τῆς Μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καὶ εἶναι καὶ τὸ κείμενο αὐτὸ ἀνέκδοτο. Ὁλόκληρο τὸ ἐγκώμιο, ὅπως καὶ ἡ Ἀκολουθία, εἶναι αὐτόγραφο τοῦ συγγραφέα. Σὲ ὀρισμένα μάλιστα σημεῖα ὁ Μανουὴλ ἔχει διαγράψει ὁ ἴδιος μερικές λέξεις ἢ καὶ φράσεις ὀλόκληρες καὶ τὶς ἔχει διορθώσει καὶ ἀντικαταστήσει μὲ ἄλλες. Παρατηροῦνται καὶ στὸ κείμενο αὐτὸ λίγα ὀρθογραφικὰ λάθη, τὰ ὁποῖα διορθῶνω στὴν ἔκδοση, τὰ σημειῶνω ὅμως, ὅπως καὶ στὴν Ἀκολουθία, στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα. Γιὰ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς, τὴ γλώσσα, τὸ ὕφος κλπ. τοῦ συγγραφέα ἰσχύουν ὅσα ἀνέφερα παραπάνω.

Τὸ ἐγκώμιο αὐτὸ εἶναι κολοβό, γιατί, ὅπως φαίνεται, ἔχουν ἐκπέσει ἓνα ἢ περισσότερα φύλλα τοῦ χειρογράφου. Τὸ μέρος ὅμως ποὺ λείπει εἶναι ἐλάχιστοι μόνον στίχοι ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἐπιλόγου τοῦ κειμένου, ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνει μὲ βεβαιότητα ἀπὸ τὸ νόημα.

Γενικότερα, πρόκειται γιὰ ἓνα ἀρκετὰ ἐκτενὲς ἐγκώμιο, μὲ τοὺς γνωστούς ρητορικοὺς πλατειασμούς ποὺ παρουσιάζουν συνήθως τὰ κείμενα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Περιέχει πάντως πολὺ περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ ἀπ' ὅσες δίνει τὸ συναξάριο τοῦ Ἰωάννη Μόσχου, χωρὶς ὅμως κανένα συγκεκριμένο ἢ ἄλλο ἐνδεικτικὸ χρονολογικὸ στοιχεῖο γιὰ τὸ πότε ἔζησε καὶ πότε θανατώθηκε ὁ Ἀδριανουπολίτης νεομάρτυρας.

Ὁ Μανουὴλ Κορινθίος, συντάκτης Ἀκολουθίας καὶ τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ, δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ὁ ἴδιος αὐτόπτης μάρτυρας τῶν γεγονότων ποὺ περιγράφει, ἀν καὶ ὑπῆρξε κατὰ ἓνα μέρος σύγχρονος τῆς ἐποχῆς ποὺ ἔζησε καὶ μαρτύρησε ὁ Μιχαὴλ. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Μανουὴλ ἤδη τὸ 1481 ἐξεφώνησε τὸν ἐπικήδειο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Μαξίμου Γ' ⁶⁰, ἐνῶ ὁ Μαυροειδῆς, ὅπως ἀναφέρθηκε πρὶν ἀνω, μαρτύρησε γύρω στὰ 1490. Βέβαιο ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Μανουὴλ Κορινθίος, ὅταν ἔγραψε τὰ κείμενα αὐτὰ (Ἀκολουθία καὶ ἐγκώμιο), κατεῖχε ἤδη τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Ρήτορος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀφοῦ ὁ ἴδιος μὲ τὸ χέρι του ἀναγράφει τὸ ὀφίλιο αὐτὸ στὸν αὐτόγραφο τίτλο καὶ τῶν δύο κειμένων. Πιθανότατα, ἀπὸ τὸ

60. Βλ. Μ. Γ ε δ ε ὠ ν, Μονωδία ἐπὶ τῷ αἰοδίμῳ Πατριάρχῳ κυρῷ Μαξίμῳ τῷ λογιῷ ἁ' Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ» 20 (1900) σ. 4-6, 10-12· πρβλ. Χ ρ. Πα τ ρ ι ν ἑ λ η, Οἱ Μεγάλοι Ρήτορες Μανουὴλ Κορινθίος..., ὁ.π., σ. 20· Τ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὕ λ ο υ, Πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, Α', σ. 78· Π. Χ. Ζι ὠ γ α, Προβλήματα παιδείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸν πρῶτο αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 72-73.

ἔτος 1483 ἢ 1484 ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος κατέχει τὸ ἀξιῶμα τοῦ Μεγάλου Ρήτορος, ἐνῶ ρητὰ καὶ ἀναμφισβήτητα μαρτυρεῖται τὸ 1504 μὲ τὸ ὄφρικοιο αὐτό, τὸ ὁποῖο καὶ διατήρησε μέχρι τὸ θάνατό του (1530/31)⁶¹.

Ὡς χρονολογικὴ ἔνδειξη γιὰ τὸ πότε γράφτηκαν ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Κορίνθιο τὸ ἐγκώμιο καὶ ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τὸ ἐξῆς: Σὲ συνοδικὸ σιγίλλιο (συνοδικὸς τόμος) γιὰ τὴ Μητρόπολη Ἀδριανουπόλεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου Α' (1513-1522), γραμμένο στὰ 1517/18, ἀναφέρεται σχετικὰ μὲ τὴν Ἀδριανούπολη ἢ παρακάτω χαρακτηριστικὴ φράση: *...ἦτις τὰ μὲν δευτερεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔχει, τὰ πρωτεῖα δὲ πασῶν τῶν κατὰ Δύσιν πόλεων ἀρμοζόντως αὐχεῖ*⁶². Στὸ ἐγκώμιο ποὺ ἔγραψε ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος γιὰ τὸν Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἀνάλογη ἐπίσης χαρακτηριστικὴ φράση: *πόλις αὕτη [ἢ Ἀδριανούπολις] τῶν ἐνδόξων καὶ ὀνομαστῶν, τῆς μὲν βασιλίδος τῶν πόλεων, τῆς Κωνσταντίνου λέγω, τὰ δευτερεῖα, τῶν δ' ἐφεξῆς ἀπασῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Δύσεως ἔχουσα τὰ πρωτεῖα*⁶³. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι πάνω ἀπὸ τὴ λέξη ἔχουσα ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὴς ἔχει προσθέσει τὴ λέξη *αὐχοῦσα* χωρὶς νὰ διαγράψει καμιὰ ἀπὸ τίς δυὸ λέξεις. Ἐπειδὴ οἱ λεκτικὲς ὁμοιότητες ποὺ παρατηροῦνται στὶς δύο αὐτὲς φράσεις δὲν μποροῦν, νομίζω, νὰ θεωρηθοῦν τυχαῖες, ἐκτὸς ἂν δεχθεῖ κανεὶς ὅτι οἱ συντάκτες τῶν δύο κειμένων ἀντλοῦν ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἴδιο κοινὸ τύπο, πιστεύω ὅτι ὑπάρχει ἀναμφισβήτητα κάποια σχέση ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ κείμενα (σιγίλλιο καὶ ἐγκώμιο). Εἰδικότερα, ἡ δευτέρη φράση εἶναι ρητορικότερη καὶ περισσότερο ἀναλυτικὴ ἀπὸ τὴν πρώτη, στὴν ὁποία φαίνεται ὅτι στηρίζεται καὶ τὴν ἀντιγράφει. Γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐξαχθεῖ ὡς συμπέρασμα ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ ἐγκωμίου, ὁ ὁποῖος ὡς Μέγας Ρήτωρ καὶ ἐξέχων ὄφρικοιῶλος γενικότερα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πατριαρχείας τοῦ Θεολήπτου Α' πρέπει νὰ ἐγνώριζε ὅλα τὰ ἐπίσημα πατριαρχικὰ κείμενα τῆς περιόδου αὐτῆς, θὰ εἶχε ἀσφαλῶς ὑπόψη του καὶ τὸ σιγίλλιο αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντέγραψε καὶ μετέφερε στὸ ἐγκώμιό του διασκευασμένη ρητορικότερα τὴ σχετικὴ γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη φράση. Μπορεῖ βέβαια νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι καὶ τὸ σιγίλλιο καὶ τὸ ἐγκώμιο ἔχει γράψει τὸ ἴδιο πρόσωπο, δηλαδὴ ὁ Μέγας Ρήτωρ Μανουὴλ Κορίνθιος, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ κείμενο τῶν σιγιλλίων δὲν ἔγραφε ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης, ὁ ὁποῖος μόνο τὴν ὑπογραφή του ἔβαζε στὸ ἔγγραφο. Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσή αὐτῆ τοῦ κοινοῦ συντάκτη, τὰ δύο κείμενα, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ λόγος, τὸ σιγίλλιο τοῦ Θεολήπτου Α' καὶ τὸ ἐγκώμιο γιὰ τὸν Μιχαὴλ

61. Χρ. Πατρινεῆλης, δ.π., σ. 20-25.

62. Ἁ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Θεολήπτου Α', ΔΙΕΕ 3(1889) σ. 492.

63. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Γ', στ. 48-51.

Μαυροειδή, δὲν πρέπει νὰ ἔχουν μεγάλη χρονική ἀπόσταση ἀνάμεσά τους. Θεωρῶ περισσότερο ἀπίθανη τὴν ἄλλη ἐκδοχή, ὅτι δηλαδὴ ὁ συντάκτης τοῦ σιγιλλίου ἔλαβε ὑπόψη του τὸ ἐγκώμιο τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ ἀντέγραψε τὴ σχετικὴ φράση.

Γιὰ ὄλους τοὺς παραπάνω λόγους πιστεύω ὅτι μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ μὲ πιθανότητα ὡς *terminus post quem* γιὰ τὸ χρόνο συντάξεως τοῦ ἐγκωμίου (καὶ τῆς Ἀκολουθίας κατὰ συνέπεια, ἀφοῦ τὰ δύο αὐτὰ κείμενα δὲν πρέπει νὰ ἀπέχουν πολὺ χρονικὰ μεταξύ τους) ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Κορινθιο ἢ χρονολογία τοῦ σιγιλλίου αὐτοῦ τοῦ Θεολήπτου Α', δηλαδὴ τὸ ἔτος 1517/18. Ἡ χρονολογία αὐτὴ πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἴδια σημασία καὶ γιὰ τὸν κώδικα 512 τῆς Μονῆς Ἰβήρων, ὅπου τὸ ἐγκώμιο γιὰ τὸν Μιχαὴλ Μαυροειδὴ καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, αὐτόγραφα κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος.

Φαίνεται ὅτι τὰ στοιχεῖα καὶ τὶς λεπτομέρειες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ μάρτυριο τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ ἔδωσε στὸν Μανουὴλ Κορινθιο κάποιος σύγχρονος τῶν γεγονότων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζε ἀπὸ πρώτη πηγὴ.

Τὸ ἐγκώμιο πρέπει νὰ ἔχει γραφτεῖ μετὰ τὴν Ἀκολουθία, γιὰτὶ προηγεῖται ἢ Ἀκολουθία μέσα στὸν ἴδιο κώδικα, ἐνῶ ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ κείμενα μεσολαβοῦν ἀρκετὰ ἄλλα ἔργα αὐτόγραφα τοῦ ἴδιου συγγραφέα (ἢ Ἀκολουθία στὰ φφ. 164v-175v, τὸ ἐγκώμιο στὰ φφ. 256r-270v).

Ὅπωςδὴποτε, τόσο ἢ Ἀκολουθία ὅσο καὶ τὸ ἐγκώμιο τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, γράφτηκαν μετὰ τὴν Ἀκολουθία καὶ τὸ συναξάριο πού συνέταξε ὁ Ἰωάννης Μόσχος, γύρω στὰ 1490, γιὰ τὸν Μιχαὴλ Μαυροειδῆ.

Περίεχομένο τοῦ ἐγκωμίου καὶ σχόλια. — Τὸ ἐγκώμιο ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ προοίμιο (στ. 1-33), τὸ κυρίως θέμα (στ. 34-476) καὶ τὸν ἐπίλογο (στ. 477-535)⁶⁴.

Ὁ Μιχαὴλ Μαυροειδής, κατὰ τὸν ἐγκωμιαστή του, γεννήθηκε στὴν Ἀδριανούπολη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τὴν ἄλλοτε Ὁρεστιάδα, ἢ ὁποία χαρακτηρίζεται *προκαθεζομένη... τῶν ἐν Θράκη ἀπασῶν πόλεων τε καὶ κωμῶν... πόλις αὕτη τῶν ἐνδόξων καὶ ὀνομαστῶν, τῆς μὲν βασιλίδος τῶν πόλεων... τὰ δευτερεῖα, τῶν δ' ἐφεξῆς ἀπασῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Δύσεως ἔχουσα τὰ πρωτεῖα* (στ. 34-58). — Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ συγγραφέας διογκώνει τὴ σημασία τῆς Ἀδριανουπόλεως, τουλάχιστον σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ χριστιανικὸ της πληθυσμὸ καὶ τὴν κατάστασι τῆς Ἐκκλησίας γενικότερα, πού τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (τέλη τοῦ ΙΕ' αἰ.) ὁπωςδὴποτε δὲν βρισκόταν σὲ ἀνηθιστὴ καὶ ἀκμῆ⁶⁵.

64. Βλ. ἐκδοσι τοῦ ἐγκωμίου παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Γ'.

65. V. Laurent, La liste épiscopale du Synodikon de la Métropole d'Andrinople, «Echos d'Orient» 38 (1939) σ. 26· τοῦ ἴδιου, Encore le néomartyr Michel Mauroeidès, EO 38 (1939) σ. 374-375.

“Ὅπως δείχνει συνοδικὸ γράμμα, τὸ ὁποῖο ἀναφέρθηκε καὶ παραπάνω, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου Α΄, τοῦ ἔτους 1517/18, ἡ Ἀδριανούπολη τὴν περίοδο ἐκεῖνη δὲν ἦταν σὲ θέση οὔτε ἀρχιερέα νὰ συντηρεῖ οὔτε καὶ τὸν ἐτήσιο φόρο, τὸ αὐθεντικὸν τέλος, νὰ πληρώνει, καὶ γιὰ πολλοὺς χρόνους ἔμεινε *δίχα ποιμαντικῆς ἱεράς*⁶⁶. Εἶναι βέβαια γνωστὸ ὅτι γιὰ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἡ Ἀδριανούπολη (σημερινὸ Edirne), χάρις στὴ θέση της, εἶχε ἰδιαίτερη ἐμπορικὴ καὶ στρατηγικὴ σημασία καὶ ὅτι μετὰ τὴν κατάκτησή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1362) χρησιμοποιήθηκε ὡς βάση καὶ ὀρμητήριο γιὰ τὴν παραπέρα ἐξάπλωσή τους στὴν Εὐρώπη. Τέλος, εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Ἀδριανούπολη, μετὰ τὴ συντριπτικὴ ἤττα τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ Α΄ στὴν Ἄγκυρα (1402) καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀντικατέστησε τὴν Προύσα ὡς ἔδρα τοῦ σουλτάνου⁶⁷.

Ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ Μιχαήλ, ὁ μὲν πατέρας του καταγόταν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἀδριανούπολη, ἡ δὲ μητέρα του ἀπὸ ἐνδοξὴ οἰκογένεια τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸν ἐγκωμιαστή, *ἄμφω ἐξ εὐγενῶν καὶ ἐνδόξων... πλούτῳ τε καὶ δόξῃ καὶ τῇ ἄλλῃ τοῦ βίου εὐδαιμονία τῶν ἄλλων ἀπάντων προὔχοντες*. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τους, διακρίνονταν γιὰ τὴν εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἔλεος πρὸς τὸ συνάνθρωπό τους, ἀρετὲς ποὺ μετὰ-δῶσαν καὶ στὸ νεαρὸ γιό τους (στ. 59-76).

Κατὰ τὴν παιδικὴ του ἡλικία ὁ Μιχαήλ, μὲ τὴ φροντίδα τῶν γονέων

66. Τὸ σιγῶν αὐτὸ περιέχεται στὸν κ. 276 τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων (φφ. 153-155) καὶ ἔχει ἐκδοθεῖ δύο φορές ἀπὸ τὸν Ἀθ. Παπαδόπουλο-Κεραμέως. Βλ. σχετικὰ Ἀθ. Παπαδόπουλο-Κεραμέως, Περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου Α΄, «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας» 3 (1889) σ. 489, 492-493· τοῦ Ἰδίου, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τόμ. Α΄, Ἐν Πετρούπολει 1891, σ. 478-480. Παραθέτω τὸ σχετικὸ μὲ τὴν Ἀδριανούπολη ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖο εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ ἀποκαλυπτικὸ γιὰ τὴν τότε κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθόδοξου στοιχείου γενικότερα μέσα στὴν πόλη αὐτή: *Ἡ μὲν γὰρ ὄληνην κέκτηται ἐνορίαν, ἡ Ἀδριανούπολις, δηλαδὴ ὡς φάναι μηδὲ ἀρχιερέα δύνασθαι τρέφειν, ἀλλ’ οὐδὲ τὸ ἐπέτειον τέλος τὸ αὐθεντικὸν ἀποτεῖν, κἀντεῦθεν δίχα ποιμαντικῆς ἱεράς τοὺς πλεονας διαμείνει χρόνους, μὴ ἐθέλοντός τινος τὴν τοιαύτην προστασίαν αὐτῆς ἀναδέξασθαι. Εἰ δὲ καὶ συνέβη τιὰ γενέσθαι, εἰθὺς μετ’ ὄληρον φυγάδα γενέσθαι, τῆς πενίας αὐτὸν ἀποπεμψάσης, καὶ οὕτω λοιπὸν μένει ἀνάγκη τὴν Ἀδριανούπολιν ἄνευ ποιμαντικῆς ἱεράς, ἥτις τὰ μὲν δευτερεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔχει, τὰ πρωτεῖα δὲ πασῶν τῶν κατὰ Δύσιν πόλεων ἀρμοζόντως ἀχέει. Ἀλλ’ οὐ δίκαιον οὕτω μένειν, οὐδ’ ἐπινοηθῆναι τοῦτο χρεῶν.* “Ὅμως γοῦν ἡ Ἀδριανούπολις οὕτως ἐστίνωται (βλ. Ἀθ. Παπαδόπουλο-Κεραμέως, ΔΙΕΕ 3, 1889, σ. 492· τοῦ Ἰδίου, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Α΄, σ. 479). Γενικότερα γιὰ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀδριανουπόλεως κατὰ τὴν τουρκοκρατία βλ. Μ. Γεδεών, Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἐν Θρόφῃ Ἀδριανουπόλεως, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 24 (1904) σ. 371-376, 381-384, 414-416.

67. Βλ. Encyclopédie de l’Islam, τόμ. 2, Leyde-Paris 1965, σ. 700-701· πρβλ. V. Laurent, EO 38 (1939) σ. 375, σημ. 1.

του, φοίτησε σὲ δάσκαλο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο διδάχτηκε τὰ «ιερά γράμματα», τὴν εὐσέβεια, τὸ ἦθος, τὴν ἀρετὴ γενικά. «Ὅταν ἐνηλικιώθηκε, νυμφεύθηκε μὲ ἐνάρετη καὶ φιλόθεη γυναίκα, καὶ ἔτσι οἱ δύο σύζυγοι ἴσοι τὴν γνώμην ἦσαν καὶ τὸν θεοφιλῆ ζῆλόν τε καὶ σκοπόν, κὰν ταῖς τῶν πενήτων καὶ ὀρφανῶν καὶ πτωχῶν, χηρῶν τε καὶ ξένων ἐπικουρίαις, κὰν ταῖς τῶν αἰχμαλώτων ἐξωνήσεσί τε καὶ ἐλευθερίαις. Ἀπὸ τὸ γάμο αὐτὸ ἀπόκτησαν καλὰ καὶ ἐνάρετα παιδιὰ. Ἡ γυναίκα ὅμως τοῦ Μιχαὴλ πέθανε σὲ νεαρή, φαίνεται, ἡλικία. Ἔτσι ὁ Μιχαὴλ ἐπωμίστηκε τὴν ἀνατροφή καὶ ἐπιμέλεια τῶν παιδιῶν του· φρόντισε γιὰ τὴ μόρφωσή τους, γιὰ τὸ γάμο τους, καὶ ὑπῆρξε γι' αὐτὰ κατ' ἄμφω πατὴρ φιλόστοργος καὶ σὺν Θεῷ περίσκοπος ἀκριβής. Δὲν φρόντιζε ὅμως μόνο γιὰ τὰ παιδιὰ του, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀκόμη καὶ γιὰ ὅσους ξένους κατέφθαναν ἐκεῖ (στ. 77-121).

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ Μιχαὴλ γίνεται γνωστὸς σὲ ὅλους καὶ οἱ πάντες προστρέχουν σ' αὐτὸν καὶ ζητοῦν τὴ βοήθειά του καὶ τὴ μεσολάβησή του στοὺς κρατοῦντες γιὰ κάθε εἶδους ζητήματα. Σὲ ὅλους τοὺς ἐνδεεῖς παρέχει τὴ συνδρομὴ του: τοὺς μὲν πλείους τῆς σφῶν δυνάμεως φόρους ἀπαιτοῦμενους, τοὺς δὲ ὑφ' ἐτέρων ἀδικουμένους, καὶ ἄλλους μὲν συκοφαντία τιμὴ ἐφελκομένους, ἐτέρους δὲ χρεῶν ἀπαιτῆσει παρὰ τὸ δέον κατοδνωμένους. Βοηθεῖ ἀκόμη καὶ αὐτοὺς ποὺ κινδυνεύουν ἀπὸ τὸν κατακτητὴ γιὰ τὴ χριστιανικὴ τους πίστη, καὶ ἐνθαρρύνει, τέλος, πρὸς τὸ μαρτύριο ὅσους δὲν κατορθῶναι νὰ σώσει (στ. 122-143).

Κάποτε ἕνας Φεραῖος χριστιανὸς μικροέμπορος ρούχων φθάνει στὴν Ἀδριανούπολη, γιὰ νὰ πουλήσει τὰ εἶδη του. Ἐνῶ δὲ διαπραγματεύεται καὶ συζητεῖ μὲ κάποιον Ἀγαρηνὸ ἀγοραστή, συκοφαντεῖται ἀπ' αὐτὸν ὅτι ἐξύβρισε τὴ θρησκεία τοῦ Ἰσλάμ, ὁπότε συλλαμβάνεται ἀπὸ τὸ ἐξαγριωμένο πλῆθος τῶν Μουσουλμάνων καὶ προσάγεται βίαια στὸ δικαστή. Ἐκεῖ προσπαθοῦν μὲ κολακειῖες ἢ μὲ ἀπειλὲς νὰ τὸν ἐξαναγκάσουν σὲ ἐξισλαμισμό, πρὸς τὴν ἰδίαν δὴπου μετέλλκειν θρησκείαν (στ. 144-155). — Ἐδῶ ἔχομε ἕνα τυπικὸ παράδειγμα ἀπόπειρας βίαιου ἐξισλαμισμοῦ, κάτι ποὺ συχνὰ ἐπιχειροῦσε νὰ ἐπιβάλλει ὁ Ὄθωμανὸς δυνάστης στοὺς Χριστιανούς ὑπηκόους του, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους, μετὰ τὴν ἄρνησή τους καὶ τὸ μαρτυρικὸ τους τέλος, ἀποτέλεσαν τὴν ἀτέρμονη χορεία τῶν νεομαρτύρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως στοὺς χρόνους μετὰ τὴν «Ἀλωση»⁶⁸. Ἦδη ὅμως πολὺ πρόωμα, στὴν περίοδο τῆς Ἀραβοκρατίας, ἔχομε παραδείγματα νεομαρτύρων τοῦ Βυζαντίου, οἱ ὁποῖοι προτίμησαν τὸ μαρτυρικὸ τέλος, γιὰ νὰ μὴν ἐξομόσουν καὶ ἀσπαστοῦν τὸν Ἰσλαμισμό. Τέτοιοι εἶναι οἱ 42 ἀξιωματοῦχοι τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, οἱ

68. Γιὰ τοὺς ἐξισλαμισμοὺς βλ. παραπάνω, σημ. 7· γιὰ τοὺς νεομάρτυρες βλ. ἐπίσης παραπάνω, σημ. 1.

«νεομάρτυρες τοῦ Ἀμορίου», οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ μάταια πείστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἄραβες νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν πίστη τους, στὸ τέλος ἀποκεφαλίστηκαν, τὸ ἔτος 845, τὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ Μιχαήλ Γ' ⁶⁹. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς Βουναίνης, στίς ἀρχές τοῦ Ι' αἰ., τὸν ὁποῖο μάταια προσπαθοῦν οἱ Ἄραβες ἐπιδρομεῖς τῆς Λάρισας νὰ ἐξαναγκάσουν σὲ ἐξισλαμισμὸ ⁷⁰.

Μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ ἐμπόρου, ὁ Μιχαήλ ἐνημερώνεται ἀμέσως γιὰ τὸ ἐπεισόδιο ἀπὸ κάποιον πιστὸ καὶ σπεύδει στὸ δικαστή, γιὰ νὰ σώσει μὲ τὸ κύρος του τὸν Χριστιανὸ πὺ κινδυνεύει ἀπὸ τὶς συκοφαντίες· μετὰ δὲ ἀπὸ σχετικὴ συζήτηση, ἀποχωρεῖ μὲ πολλὰς ἐλπίδες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του. Τὴ στιγμὴ ὅμως πὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ δικαστήριον, συναντᾷ ἕξαλλο καὶ ἐξαγριωμένο πλῆθος Ἀγαρηνῶν, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ ἐγνώριζαν τὸ σκοπὸ τῆς ἐπισκέψεώς του, τοῦ ἐπιτίθενται μὲ μανία, τὸν συλλαμβάνουν, κατηγοροῦν (ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Πιλάτου μὲ τὸν Χριστὸ) καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸ δικαστή (κατεβῶν δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ, ὅτι περ ὄλων καὶ οὗς προσυπέσχευ αὐτῶ), καὶ τέλος, μετὰ ἀπὸ ἄγριο βασανισμὸ, ὡδηγοῦν μόνου τους καὶ κλείνουν στὴ φυλακὴ τὸν Μιχαήλ. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο συμπεριφέρθησαν καὶ στὸ χριστιανὸ ἔμπορο, πὺ προσπάθησε νὰ σώσει ὁ ἅγιος. Ὁ Μιχαήλ, κλεισμένος στὴν εἰρκτὴ, χωρὶς καθόλου νὰ κλονιστεῖ ἢ πίστη καὶ τὸ θάρρος του, δοξάζει καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεό, ἐκφράζοντας τὴν ἀγαλλίασή του γιὰ τὸ μαρτυρικὸ τέλος πὺ τὸν ἀναμένει (στ. 156-208).

Πολλοὶ γνωστοὶ καὶ φίλοι ἐπισκέπτονται τὸν Μιχαήλ στὴ φυλακὴ. Ἀπ' αὐτοὺς οἱ πραγματικοὶ φίλοι τὸν ἐνθαρρύνουν καὶ τὸν παροτρύνουν πρὸς τὸ μαρτύριο· ἄλλοι ὅμως, μὲ ὑπουλο καὶ δόλιο τρόπο, προσπαθοῦν νὰ κάμψουν τὴν ἀκλόνητη πίστη καὶ τὸ θάρρος του. Τοὺς τελευταίους αὐτοὺς διώχνει καὶ ἀποκρούει χωρὶς παραπέρα συζήτηση ὁ ἅγιος (στ. 209-227).

Κάποιος ἀπὸ τοὺς πολὺ φίλους καὶ «συμφυλέτης» τοῦ Μιχαήλ τὸν ἐπισκέπτεται στὴ φυλακὴ καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν πείσει νὰ συγκατανέουσι ἐπιφανειακά καὶ μόνου στοὺς λόγους τοῦ δικαστή: *σχήματι ἀπαρνησάμενος τὸ τῶν Χριστιανῶν δόγμα γέ τε καὶ ἀληθεία ἐν τῶ κρυπτῶ χριστιανὸς ἔσο πάλιν*. Τὸν παροτρύνει δηλαδὴ νὰ γίνου «κρυπτοχριστιανός», γιὰ νὰ σώσει ἔτσι τὰ πλούτη του καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὰ παιδιὰ του. Ὁ Μιχαήλ θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο

69. Βλ. Ν. Β. Τ ω μ α δ ἄ κ η, Οἱ νεομάρτυρες τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ ὁσιομάρτυς Φιλοθέη Μπενιζέλου ἢ Ἀθηναία († 19 Φεβρουαρίου 1589), «Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς Φιλοσοφ. Σχολῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν» 21 (1970/71) σ. 14-17.

70. Δ. Ζ. Σ ο φ ι α ν ο ῦ, Ἄγιος Νικόλαος ὁ ἐν Βουναίνῃ — Ἀνέκδοτα ἀγιολογικὰ κείμενα, ἱστορικὰ εἰδήσεις περὶ τῆς μεσαιωνικῆς Θεσσαλίας (I' αἰών), Ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 142 (στ. 132-144), 143-144 (στ. 177-187), 156 (στ. 164-178), 164-165 (στ. 125-177), 188-189 (στ. 46-86).

αυτό ὄργανο τοῦ Σατανᾶ, ἀποκρούει μὲ βδελυγμία τὶς προτάσεις αὐτὲς καὶ δηλώνει μὲ θάρρος ὅτι παραμένει ἀμετακίνητος στὴν πίστη του καὶ δὲν εἶναι διατεθειμένος μὲ κανένα τρόπο νὰ θυσιάσει τὸ ἀφθαρτο καὶ ἀθάνατο πνεῦμα του, γιὰ νὰ διασώσει πράγματα ὕλικά, φθαρτὰ καὶ εὐτελεῖ, δηλαδὴ τὸ σῶμα καὶ τὰ πλούτη του. Μετὰ ἀπ' αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος συναισθάνεται τὴν πλάνη του καὶ ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴ φυλακὴ μετανιωμένος καὶ «συντετριμμένος». Ὁ Μιχαὴλ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει μὲ χαρὰ καὶ μὲ θάρρος στὴ φυλακὴ δοξολογώντας τὸν Θεὸ (στ. 228-311). — Τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ ἐγκωμίου (εἰδικὰ οἱ στίχοι 236-239) ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴ ρητὴ ἀναφορά του στὸν κρυπτοχριστιανισμό. Ὁ κρυπτοχριστιανισμὸς εἶναι βέβαια φαινόμενο γνωστὸ καὶ συνηθισμένο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἰδιαίτερα στοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μ. Ἀσίας, στὴν Κύπρο καὶ τὴν Κρήτη ἀργότερα, μετὰ τὴν τουρκικὴ κατάκτηση (1570 καὶ 1669 ἀντίστοιχα), καὶ ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο προβαθμίδα τοῦ ἐξισλαμισμού. Πολλοὶ Χριστιανοί, γιὰ νὰ σώσουν τὴν περιουσία τους, διάφορα προνόμια, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ τους ἀκόμη ἢ καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς τους, ἀσπάζονταν ἐπιφανειακὰ τὸ μουσουλμανισμό, διατηροῦσαν ὅμως στὴν πραγματικότητά τὴ χριστιανικὴ τους πίστη καὶ τελοῦσαν στὰ κρυφὰ τὴ θρησκευτικὴ τους λατρεία⁷¹. Μᾶς λείπουν ἐν τούτοις οἱ ρητὲς καὶ συγκεκριμένες μαρτυρίες γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτό, οἱ ὁποῖες, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ὅπου ὑπάρχουν, εἶναι πολύτιμες. Ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος παρατηρεῖ σχετικὰ: «Ἡ σκληρὴ πραγματικότητά τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ, μὴ κατάστασι μεταβατικὴ πρὸς τὸν μουσουλμανισμό, ἢ ὅποια κάποτε σὲ ὀρισμένους τόπους τῆς Μ. Ἀσίας βάσταξε καὶ αἰῶνες, ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη τραγωδία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς τὰ τελευταῖα ἀκόμη χρόνια, ποὺ δὲν θὰ γίνη ποτὲ γνωστὴ σὲ ὅλη τὴν ἔκτασή της»⁷².

⁷¹ Ἀφοῦ ὁ Μιχαὴλ ἀπέριψε καὶ τὴν ἐνδιάμεση λύση τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ

71. Γιὰ τὸ φαινόμενο τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ, βλ. R. M. Dawkins, *The Crypto-Christians of Turkey*, «Byzantion» 8 (1933) σ. 247-275· N. Π. Ἀνδριώτη, *Κρυπτοχριστιανικὴ Φιλολογία*, Θεσσαλονίκη 1953· τοῦ Ἰδίου, *Κρυπτοχριστιανικὰ κείμενα*, Θεσσαλονίκη 1974· Κ. Ἀμάντου, *Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1821*, τόμ. Α' (1071-1571), Ἀθήναι 1955, σ. 193-196· N. Μηλιώρη, *Οἱ Κρυπτοχριστιανοί*, Ἀθήναι 1962· S. t. S. K. e. n. d. i, *Crypto-Christianity in the Balkan Area under the Ottomans*, «Slavic Review» 26 (1967) σ. 227-246· τοῦ Ἰδίου, *Crypto-Christianity among the Balkan Peoples under the Ottomans*, *Actes du Ier Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes*, τόμ. 3, Sofia 1969, σ. 563-565· Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1974², σ. 122-126· Ἐλευθερίας Ἰ. Νικολαΐδου, *Οἱ Κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας (ἀρχὲς 18ου αἰ. - 1912)*, Ἐταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν - Ἴδρυμα Μελετῶν Ἰονίου καὶ Ἀδριατικοῦ Χώρου, ἀρ. 5, Ἰωάννινα 1979, σ. 40-53.

72. Ἀπ. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σ. 125.

νισμού και με παρρησία δήλωσε ότι μένει ἀμετακίνητος στην πίστη του, ὁ δικαστής, μετὰ ἀπὸ ἀρκετὲς ἡμέρες, τὸν βγάζει πρὸς στιγμὴν ἀπὸ τὴ φυλακὴ και τὸν ὀδηγεῖ μπροστὰ σὲ συγκεντρωμένο ὄχλο Ἀγαρηνῶν. Ἐκεῖ προσπαθεῖ με διάφορες κολακεῖες νὰ τὸν πείσει νὰ ἀπαρνηθεῖ τὸν Χριστὸ και νὰ ἀσπαστεῖ τὴ θρησκεία τοῦ Ἰσλάμ, ὑποσχόμενος πλοῦτη, τιμὲς και δόξα «παρὰ τοῦ κρατοῦντος». Ὁ Μιχαήλ με θαυμαστὸ θάρρος ἀποκρούει κάθε προσπάθεια ἐξιλαμισμού του και με παρρησία ὁμολογεῖ και ἐξηγεῖ τὴν ἀμετάθετὴ πίστη του στὸν Ἐνα και Τριαδικὸ Θεό. Ὁ δικαστής, μετὰ τὴν ὁμολογία πίστεως τοῦ Μιχαήλ, τὸν ὀδήγησε πάλι στὴ φυλακὴ, ἀφοῦ μόλις και με δυσκολία κατόρθωσε νὰ τὸν ἀποσπάσει και προφυλάξει ἀπὸ τὴν ὀρμὴ και ὀργὴ τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖο ζητοῦσε νὰ ἐπιτεθεῖ και νὰ κακοποιήσει τὸν ἅγιο (στ. 312-386).

Ὁ δικαστής, στὴν προσπάθειά του νὰ ἐξαναγκάσει τὸν Μιχαήλ σὲ ἐξιλαμισμό, στέλνει ἐπιστολὴ στὸν «κρατοῦντα», δηλαδὴ στὸ σουλτάνο (τῷ κρατοῦντι, ἐν τῇ τῶν πόλεων βασιλίδι [=Κων/πολη] τηρικαῦτα ὄντι), στὴν ὁποία ἐκθέτει διεξοδικὰ τὰ συμβάντα, ὅτι δηλαδὴ ὁ ὑπόδικος ὑπήκοός του ἐμμένει στὴ χριστιανικὴ του πίστη και ὅτι οὔτε οἱ κολακεῖες οὔτε οἱ ἀπειλὲς μποροῦν νὰ τὸν ἐπηρεάσουν στὸ ἐλάχιστο (στ. 387-393). — Σουλτάνος τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, δηλαδὴ γύρω στὰ 1490 ποῦ μαρτύρησε ὁ Μιχαήλ, εἶναι ὁ Βαγιαζίτ Β' (1481-1512). Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι στὸ συναξάριο τοῦ Μιχαήλ, ποῦ ἔγραψε ὁ Ἰωάννης Μόσχος, γίνεται λόγος ἐπίσης γιὰ τὰ «βασίλεια» τοῦ «κρατοῦντος»⁷³, δηλαδὴ τὴν ἔδρα τοῦ σουλτάνου, χωρὶς ὅμως νὰ διευκρινίζεται και νὰ καθορίζεται ποῦ βρίσκονταν. Ἀναμφισβήτητα, τὴν περίοδο αὐτὴ πρωτεύουσα τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους και κατὰ συνέπεια ἔδρα τοῦ σουλτάνου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολη.

Ὁ «κρατῶν» στέλνει ἔγγραφη τὴν ἀπόφασή του στὸ δικαστήριο, στὴν ὁποία ἀναφέρει ὅτι, ἐὰν ὁ Μαυροειδὴς δὲν ἀπαρνηθεῖ τὴ θρησκεία του και δὲν ἀσπαστεῖ τὸν Ἰσλαμισμό, τότε θὰ ἀποκεφαλιστεῖ με ξίφος και ἡ μεγάλη περιουσία του θὰ κατασχεθεῖ. Ὁ Μιχαήλ, ὅταν πληροφορεῖται τὴν ἀπόφαση τοῦ σουλτάνου, ὄχι μόνο δὲν κάμπτεται καθόλου, ἀλλὰ ἐνδυναμώνεται στὴν πίστη του και ὁμολογεῖ τὸν Θεό (στ. 394-431).

Κάποιος ἀπὸ τοὺς γνωστὸς τοῦ Μιχαήλ πηγαίνει στὴ φυλακὴ και με δάκρυα στὰ μάτια τοῦ ἀναλύει τὸ νόημα τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἡγεμόνα, δηλαδὴ ὅτι αὐτὸς μὲν, ἐμμένοντας στὴ θρησκεία του, θὰ θανατωθεῖ, τὰ δὲ παιδιά του θὰ μείνουν ἀπροστάτευτα, ἀφοῦ τὰ πλοῦτη του θὰ δημευθοῦν. Τίποτε ὅμως ἀπ' αὐτὰ δὲν κλονίζει τὴν πίστη τοῦ Μιχαήλ. Στὸ ἀναμεταξὺ φθάνουν στὴ φυλακὴ οἱ δῆμιοι και ὁ δικαστής και προσπαθοῦν πάλι, γιὰ τελευταία φορὰ, με τὶς

73. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα, Α' (συναξάριο Μόσχου), στ. 25-35· πρβλ. V. Laurent, EO 38 (1939) σ. 377.

γνωστὲς κολακείες καὶ ὑποσχέσεις ἢ καὶ μὲ ἀπειλὲς ἀκόμη, νὰ μεταπέισουν τὸν Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος, παρ' ὅλα αὐτά, παραμένει ἀκλόνητος καὶ ἀμετάθετος (στ. 432-461).

Τέλος, ὅταν ὁ δικαστὴς καὶ ἡ συνοδεία του πείστηκαν γιὰ τὴν ἀμετακίνητη σταθερότητα τοῦ Μιχαήλ στὴν πίστη του, τὴν ἀλωπεκίην καὶ ὑπόκρισιν ἀποθήμενοι, ἔδειξαν τὸν ἀληθινὸ ἑαυτὸ τους καὶ μετατρέπηκαν σὲ ἀνήμερους λύκους. Ἔσυραν μὲ τὴ βία καὶ μὲ μαστιγώσεις τὸν Μιχαήλ στὸν τόπο τῆς σφαγῆς του, ὅπου ὁ δῆμιος τοῦ ἀπέκοψε μὲ ξίφος τὴν κεφαλὴν, ἐνῶ ὁ ἄγιος προσευχόταν. Τὸ ἀποθηριωμένο δὲ μουσουλμανικὸ πλῆθος, γιὰ νὰ κορέσει τὸ ἀκόρεστο πάθος του, παράδωκε στὴν πυρὰ καὶ ἀποτέφρωσε τὸ τίμιον σκῆνωμα τοῦ μάρτυρα (στ. 462-476).

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τελειώνει ὁ Μανουὴλ ὁ Κορίνθιος τὸ κύριον μέρος τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ του λόγου. Στὴ συνέχεια, ἀκολουθεῖ μιὰ ρητορικὴ ἀποστροφή πρὸς τὸ νέο τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα, ἀνάλυση τοῦ δόγματος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί, τέλος, παρότρυνση πρὸς τοὺς πιστοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐμπνευστοῦν καὶ νὰ ἐνδυναμωθοῦν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀθλητῆ τῆς Πίστεως (στ. 477-535).

δ'. Στιχηρὰ ἰδιόμελα τοῦ Νικολάου Μαλαξοῦ.

Τέσσερα στιχηρὰ ἰδιόμελα τροπάρια γιὰ τὸ νεομάρτυρα Μιχαήλ Μαυροειδῆ ἔχει γράψει καὶ ὁ Νικόλαος Μαλαξός, ὁ γνωστὸς πρωτοπαπᾶς Ναυπλίου καὶ σπουδαῖος λόγιος τοῦ 15' αἰῶνα (1505;-1587) μὲ δράση μεγάλη καὶ πολυσχιδῆ (ὡς συγγραφέας, ὡς ἱεροκλήρυκας κλπ.) στὸ Νάυπλιο, στὴν Κρήτη, στὴν Βενετία καὶ στὴ Ζάκυνθο⁷⁴. Ὁ Νικόλαος Μαλαξός, γιὸς τοῦ ἱερέα καὶ σκευοφύλακα Ναυπλίου Σταυράκη, συγγενῆς τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα τῆς «Πατριαρχικῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἱστορίας» καὶ τοῦ «Νομοκάνονος» Μανουὴλ Μαλαξοῦ, εἶναι ἀπὸ τοὺς πολυγραφότερους καὶ περισσότερο εὐπαί-

74. Γιὰ τὸν Νικόλαο Μαλαξὸ καὶ τὸ ἔργο του βλ. τὶς μελέτες: Π. Π. Πετρῆ, Νικόλαος Μαλαξός πρωτοπαπᾶς Ναυπλίου (1500ci-1594;), «Πελοποννησιακά» 3-4 (1958/59) σ. 348-375· τοῦ Ἰδίου, Νικόλαος Μαλαξοῦ ἀνέκδοτος θρηνητικὸς κανὼν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τοῦ Ναυπλίου (1540), «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 8-9 (1958/59) σ. 57-62· Κ. Δ. Μέρτζιου, Περὶ τοῦ Ἀθηναίου ὁσίου καὶ ἱαματικοῦ Θεοδοσίου τοῦ Νέου, «Ἀθηναϊκά», τεύχ. 30, 1965, σ. 1-15· τοῦ Ἰδίου, Περὶ Νικολάου Μαλαξοῦ, πρωτοπαπᾶ Ναυπλίου, ἑφημερίου Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας, Ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα, περ. «Στάχυς» (Ἱ. Μητρόπολις Αὐστρίας, Βιέννη), τεύχ. 6-7, Ἰούλ.-Δεκ. 1966, σ. 69-117· Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὁ Νικόλαος Μαλαξός, πρωτοπαπᾶς Ναυπλίου (1505;-1587†), ἐν Κρήτη καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ὁμολογιακὸν του ἔργον, «Ἀμάλθεια», τεύχ. 32, Ἰούλ.-Σεπτ. 1977, Ἅγιος Νικόλαος Κρήτης, σ. 195-204· Π. ν. Χ. Ζιῶγα, Προβλήματα παιδείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 110-115.

δευτους ὕμνογράφους τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν ΙΣ' αἰ., τὸ τεράστιο ὅμως καὶ σημαντικό ὕμνογραφικὸ τοῦ ἔργο παραμένει ἀνέκδοτο κατὰ τὸ μέγιστο μέρος στὸ σπουδαιότερο αὐτόγραφό του κώδικα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης (cod. Marc. gr. II, 140 [coll. 1314], olim Nanianus CXCVIII)⁷⁵. Στὸν κώδικα αὐτὸ (φφ. 440r-441r) περιέχονται καὶ τὰ τέσσερα στιχηρὰ ἰδιόμελα γιὰ τὸν Μιχαήλ Μαυροειδῆ⁷⁶. Ἐχουν δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν Κ. Μέρτζιο στὸ περιοδικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Αὐστρίας «Στάχυς» (1966). «Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Μέρτζιος σημειώνει, δημοσίευσε τὰ τροπάρια αὐτά, γιὰτὶ θεώρησε τὸ νεομάρτυρα Μιχαήλ Μαυροειδῆ ἐντελῶς ἄγνωστο, «δὲν εἶδε ποτὲ νὰ ἔχη γραφῆ κάτι περὶ αὐτοῦ»⁷⁷. Προσπαθώντας δὲ στὸ «Ἐπίμετρον» τῆς Ἰδίας τοῦ μελέτης νὰ συμπληρώσει καὶ ἐπανορθώσει τὴν προηγούμενη ἀποψή του γιὰ τὸν Μαυροειδῆ, τὸν συγχέει καὶ τὸν ταυτίζει μὲ τὸ συνώνυμο καὶ λίγο μεταγενέστερό του νεομάρτυρα Μιχαήλ ἀπὸ τὴν Γρανίτσα τῶν Ἀγράφων τῆς Εὐρυτανίας († 1544, Θεσσαλονίκη)⁷⁸, στὸν ὁποῖο κακῶς, ὅπως ἔχω ἀποδείξει, δόθηκε ἡ ἐπωνυμία «Μαυρουδῆς»⁷⁹.

Τὰ στιχηρὰ αὐτὰ τοῦ Νικολάου Μαλαξοῦ δὲν προσθέτουν κανένα καινούργιο στοιχεῖο στὰ ἤδη γνωστὰ γιὰ τὴ βιογραφία τοῦ Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα. Ὅμως ἔχουν ἰδιαιτέρη σημασία ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι ἀποδεικνύουν καὶ αὐτὰ τὴ μεγάλη διάδοση τῆς φήμης καὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ, ἀμέσως ἢ λίγο μετὰ τὸ μαρτυρικὸ θάνατό του, ἀφοῦ σπουδαῖοι λόγιοι, σύγχρονοι ἢ σχεδὸν σύγχρονοί του, ὅπως ὁ Ἰωάννης Μόσχος, ὁ

75. Γιὰ τὴν περιγραφή τοῦ κώδικα αὐτοῦ βλ. Elpidius Mioni, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum codices graeci manuscripti*, τόμ. Α', μέρος Β', Istituto Poligrafico dello Stato 1972, σ. 33-42· βλ. καὶ Κ. Δ. Μέρτζιο, περ. «Στάχυς» (Ἰούλ.-Δεκ. 1966), ὁ.π., σ. 89-106, ὅπου ἐπίσης λεπτομερῆς περιγραφή τοῦ ἴδιου κώδικα. — Τὸ ἀνέκδοτο ὕμνογραφικὸ ἔργο τοῦ Νικολάου Μαλαξοῦ, ποὺ περιέχεται βασικὰ στὸν κώδικα αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν κώδικα Marc. gr. II, 131 (coll. 1361-Olim Nanianus CLXXXVIII) τῆς Ἰδίας Βιβλιοθήκης (βλ. Ε. Μιονί, ὁ.π., σ. 24-25· Κ. Δ. Μέρτζιο, ὁ.π., σ. 84-86), σκοπεύω νὰ ἐπεξεργαστῶ καὶ νὰ παρουσιάσω ἀργότερα.

76. Βλ. Ε. Μιονί, ὁ.π., σ. 40, ἀρ. 91· Κ. Δ. Μέρτζιο, ὁ.π., σ. 101, ἀρ. 90 (ὁ Μέρτζιος, στήριζόμενος στὴν παλαιὰ ἀρίθμηση τοῦ κώδ. καὶ μὴ ὑπολογίζοντας τὸ χάσμα 30 φύλλων [Μιονί, ὁ.π., σ. 33], δίνει στὰ φφ. μὲ τὰ τροπάρια τοῦ Μιχαήλ τὴν ἀρίθμηση 469r-470r.)· Τάσου Α. Γριτσόπουλου, Ἡ Πελοποννησιακὴ παιδεία μετὰ τὴν Ἄλωσιν, Πρακτικὰ Β' Διεθνoῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, τόμ. Α', Αθήναι 1981-82, σ. 221.

77. Κ. Δ. Μέρτζιος, περ. «Στάχυς», ὁ.π., σ. 88.

78. Κ. Δ. Μέρτζιος, ὁ.π., σ. 116-117.

79. Βλ. Δ. Ζ. Σοφιανοῦ, Ὁ νεομάρτυς Μιχαήλ ὁ ἐξ Ἀγράφων († 1544, Θεσσαλονίκη) καὶ ὁ συντάκτης τοῦ βίου του, BNJ 21 (1971/76) σ. 233-247· τοῦ Ἰδίου, Ἡ ἀρχικὴ Ἀκολουθία καὶ ὁ ἀρχικὸς ἀνέκδοτος Βίος τοῦ νεομάρτυρος Μιχαήλ τοῦ ἐξ Ἀγράφων († 1544, Θεσσαλονίκη), ΕΕΒΣ 44 (1979/80) σ. 231-234.

Μανουήλ Κορίνθιος και ὁ Νικόλαος Μαλαξός, ἀσχολήθηκαν και ἔγραψαν ἀκολουθίες, τροπάρια και ἐγκώμια γι' αὐτόν.

δ'. *Συναξάριο τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Γ. Λαμπούσιάδη.*

Ὁ γνωστὸς Ἀδριανουπολίτης λόγιος ἐκπαιδευτικὸς και ἱστοριοδίφης Γεώργιος Λαμπουσιάδης⁸⁰ δημοσίευσε στὴν τοπικὴ ἔφημερίδα τῆς πατρίδας του «Ταχυδρόμος» σύντομο συναξάριο τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ γραμμμένο σὲ καθαρεύουσα γλώσσα⁸¹. Πρὶν ἀπὸ τὸ συναξάριο παραθέτονται ἕξι στίχοι σὲ ἀρχαία γλώσσα, οἱ ὁποῖοι ἀπομιμοῦνται βυζαντινοὺς δωδεκασύλλαβους. Δὲν εἶναι γνωστὸ σὲ ποιά πηγὴ στηρίζεται τὸ συναξάριο αὐτό, ἀν δηλαδὴ τὸ ἔχει ἀντιγράψει ὁ Λαμπουσιάδης ἀπὸ κάποιο χειρόγραφο ἢ ἀν τὸ ἔχει συντάξει και διασκευάσει ὁ ἴδιος σύμφωνα μὲ τὴν ὑπάρχουσα προφορικὴ παράδοση. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι τὸ κείμενο αὐτό, ὁποιαδήποτε κι ἀν εἶναι ἡ προέλευσή του, δὲν ἀνταποκρίνεται καθόλου στὴν πραγματικὴ ἱστορία τῆς ζωῆς και τοῦ μαρτυρίου τοῦ Μιχαήλ. Πλάστηκε πιθανότατα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ εὐσέβεια και φαντασία, οἱ ὁποῖες ἀπὸ ἄγνοια τῶν πραγμάτων ἔχουν παραποιήσει τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Ἔτσι, αὐθαίρετα ὁ Ἀδριανουπολίτης νεομάρτυρας μετατίθεται χρονολογικὰ δύο περίπου δλόκληρους αἰῶνες ἀργότερα (ἀναφέρεται ὅτι ἔζησε στὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰ.) και ὁ ἑορτασμὸς τῆς μνήμης του μεταφέρεται ἀδικοιολόγητα στὶς 30 Αὐγούστου, ἐνῶ τὸ ἐπώνυμό του ἀπὸ «Μαυροειδῆς» μετατρέπεται σὲ «Μαυρωδῆς». Γενικὰ ἔχουν προστεθεῖ μυθιστορηματικὰ στοιχεῖα, τελειῶς ἄσχετα πρὸς τὴν πραγματικότητα, τὰ ὁποῖα ἔχουν μεταβάλλει τὴ βιογραφία τοῦ Μιχαήλ σὲ ἐρωτικὸ ρομάντσο.

Τὸ συναξάριο αὐτό, ἀν και δὲν παρουσιάζει κανένα ἱστορικὸ ἢ φιλολογικὸ ἐνδιαφέρον, τὸ παραθέτω ὅπως τὸ ἔχει δημοσιεύσει ὁ Γ. Λαμπουσιάδης, γιὰ νὰ εἶναι εὐκολὴ ἡ σύγκριση μὲ τὰ γνήσια και αὐθεντικὰ ἀξιολογικὰ κείμενα τοῦ Μιχαήλ (ποὺ ἔγραψαν ὁ Ἰωάννης Μόσχος και ὁ Μανουήλ Κορίνθιος) και νὰ μὴ δημιουργοῦνται συγχύσεις και παρεξηγήσεις.

» Εἶπει Μαυρωδῆς τὴν κάραν ἀπετμήθη

» τιμῶν ἀμῆτους Σωτήρος δύο φύσεις.

» Πῦρ και σίδηρος οὐκ ἔπηξαν σ', ὦ μάργε,

80. Γιὰ τὴ ζωὴ και τὰ ἔργα του βλ. Κ. Κουρτίδου, Γεώργιος Ἰακ. Λαμπουσιάδης, «Θρακικά» 1 (1928) σ. 244-247.

81. Βλ. Γ. Ἰ. Λαμπούσιάδη, «Ἅγιος Μαυρωδῆς - Τὸ συναξάριον, Ἐφημ. «Ταχυδρόμος» Ἀδριανουπόλεως, 24 Αὐγούστου 1921. Τὸ συναξάριο αὐτὸ ἀναδημοσιεύτηκε αὐτοῦσιο ἀπὸ τὸν Μιλτιάδη Ἀ. Στραμοῦλη. (Σημειώσεις-Προσθήκαι-Διορθώσεις) στὸ περιοδ. «Θρακικά» 10 (1938) σ. 374-375.

» ὁμοιωθῆναι Ἰωσήφ τῷ παγκάλῳ,
 » ζωὴν θ' ἐλέσθαι τῆς τῆσδε τὴν ἀγήρω.
 » Κάτθανε Μαυρωδῆς Ἀνγούστοιο τριακοστῆ.

«Οὗτος ὁ παναοιδιμος ἐξ Ἀδριανουπόλεως μὲν εἶλκε τὸ γένος, ἤκμασε δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος. Ἰδρύσας δὲ οἰνοπωλεῖον ἐν τῇ συνοικίᾳ Τσερκέφ, τῇ παρὰ τὸ Σεράγιον, εἴλκυσε τὴν εὐνοίαν Τοῦρκου τινὸς μεγιστᾶνος διὰ τῆς εὐπροσηγορίας, χρηστότητος καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἀρετῶν. Κατὰ τύχην δὲ ἀποδημήσας ὁ μεγιστᾶν εἰς προσκύνησιν τῶν παρὰ Μωαμεθανοῖς ἱερῶν τόπων, κατέλιπε τὸν Μαυρωδῆν οἰκονόμον καὶ διαχειριστὴν τῆς περιουσίας αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐπανόδου. Κακῆ ὁμῶς μοίρα ἢ σύζυγος τοῦ μεγιστᾶνος, κακοήθης οὖσα καὶ τρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὑπερφυοῦς κάλλους τοῦ νεαροῦ οἰκονόμου, ἐπειράτο πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ, ὡς πάλαι ἡ γυνὴ τοῦ Πετρεφρῆ, ὅπως συλλάβῃ τὸν νέον Ἰωσήφ εἰς τὰς ἀναιδεῖς αὐτῆς ἄρκους. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πάντα μηχανωμένη οὐδὲν ἤνυεν, ἔκφρων γενομένη δι' ἣν ὑπέστη ταπεινώσιν, καταγγέλλει τὸν ἀθῶον εἰς τὸ δικαστήριον ὡς ἐπιβουλεύσαντα δῆθεν τὴν τιμὴν αὐτῆς.

Συλλαμβάνεται ὅθεν ὁ ἅγιος ὑπὸ σπείρας ἀνόμων καὶ ἐν δυσώδεσι καὶ σκοτειναῖς ἐγκαθειργνυται φυλακαῖς, ἔνθα ὑφίσταται τὰ πάνδεινα. Εἶτα συγκλείεται ἵπποις ἀτιθάσις καὶ ἀγρίοις καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας νῆστις καταλιμπάνεται. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς σωτηρίαν οὐδεμίαν ἄλλη ὑπελείπετο ὁδὸς ἢ <ῆ> διὰ τῆς εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἰσλαμισμοῦ προσελεύσεως, ὁ Μαυρωδῆς, καίπερ πόλλ' ἄλγεα πάσχων καὶ ὑπὸ τῶν δύο πρεσβυτέρων ἀδελφῶν προτροπόμενος, διέμεινεν ὡς βράχος ἀκλόνητος ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων αὐτοῦ, ὑπὸ μόνῃς τῆς νεωτάτης ἀδελφῆς εἰς τὸ μαρτύριον ἐνθαρρυνόμενος. Ἀπορρίψας δὲ πάσας τὰς ὑποσχέσεις τῶν τυράννων, ἀντέστη γενναίως εἰς τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν καὶ ἐβόα: «Χριστὸν σέβομαι, Χριστὸν λατρεύω, πάντα δὲ τὰ μαρτύρια προθύμως θέλω ὑποστῆ, ἵνα τὸν Χριστὸν κερδήσω».

Βλέποντες δὲ οἱ δῆμιοι τὸ ἀκαμπτον τοῦ φρονήματος καὶ τὸ στερρὸν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐφρούραζαν. Ἐπιβαλόντες δ' αὐτῷ τὰ φρικωδέστερα τῶν βασιανιστηρίων, τέλος ἀπέταμον τὴν κεφαλὴν. Οὕτω δὲ ὁ ἅγιος ἠξιώθη τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀμάραντον στέφανον παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ, προσενεγκὼν ἑαυτὸν ὀλοκαύτωμα ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βωμοῦ τῆς πίστεως. Τὸ δὲ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα παραλαβόντες οἱ Χριστιανοὶ ἔθαψαν παρὰ τὸ οἰνοπωλεῖον».

ς'. Ἡ βιογραφία τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ σύμφωνα μετὰ τὴν τοπικὴν προφορικὴν παράδοση (καταγραφή Γ. Κωνσταντίνου ἰδὴ).

Ὁ Ἀδριανουπολίτης λόγιος Γ. Κωνσταντινίδης καταγράφει καὶ δημοσιεύει στὰ 1941 τὴν τοπικὴν προφορικὴν παράδοση τὴν ἀναφερόμενη στὸ βίον καὶ στὸ θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ, ὅπως ἀκριβῶς τοῦ τὴν εἶχαν ἀφηγηθεῖ πρὶν ἀπὸ 65 χρόνια (στὰ τέλη δηλαδή τοῦ ΙΘ' αἰ.) ὁ πατέρας του, ὁ θεῖος του καὶ ἄλλοι συντοπίτες του, ὅλοι κατὰ τὸν ἴδιον ἀπαράλλακτον τρόπο⁸².

Ἡ βιογραφία αὐτὴ ἡ στηριγμένη στὴν προφορικὴ παράδοση δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μετὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ τὰ πραγματικὰ γεγονότα. Περιέχει μόνον φανταστικὰ καὶ μυθιστορηματικὰ στοιχεῖα, ὅπως τὰ συνέλαβε καὶ

82. Βλ. Γ. Κωνσταντινίδου, Ὁ Ἀδριανουπολίτης νεομάρτυς "Ἅγιος Μαυρωδῆς, «Θρακικά» 18 (1943) σ. 85-92.

έπλασε ή άπλοϊκή λαϊκή ευσέβεια αλλά και ή παράλληλη άμάθεια και άγνοια τής πραγματικότητας. Στις βασικές γραμμές έχει σχέση με τὸ σύντομο συναξάριο τοῦ Γ. Λαμπουσιάδη, πού παράθεσα πῶς πάνω. Τὸ κείμενο ὅμως πού δημοσιεύει ὁ Γ. Κωνσταντινίδης εἶναι πολὺ ἐκτενέστερο, με πολλές περιττές λεπτομέρειες και φανταστικά ἐπεισόδια. "Ἔτσι, ή ξαφνική ἐμφάνιση στὸ δρόμο τοῦ νεκροῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ μαζί με δύο ἄλογα στὸν ἀνύποπτο Τοῦρκο ἀφέντη του, πού δὲν ἤξερε τίποτε για τὴ στυγερὴ δολοφονία τοῦ πιστοῦ κεχαγιᾶ του, θυμίζει ἔντονα ἀνάλογο φαινόμενο στὴν πασίγνωστη μπαλλάντα «Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ»⁸³.

Και στὴ βιογραφία αὐτὴ μετατίθεται αὐθαίρετα ὁ χρόνος μαρτυρίου τοῦ Μιχαήλ δύο περιπυ αἰῶνες ἀργότερα, μάλιστα τοποθετεῖται δῆθεν με ἀκρίβεια στὰ 1671(!), ἐνῶ ή ἐορτὴ του μεταφέρεται στις 30 Αὐγούστου και τέλος τὸ ἐπώνυμό του ἀπὸ «Μαυροειδῆς» παραποιεῖται σὲ «Μαυρουδῆς» και ἐξαφανίζεται τὸ βαπτιστικό του ὄνομα Μιχαήλ. Οἱ συνθῆκες πού θανατώνεται παρουσιάζονται τελειῶς διαφορετικές ἀπὸ τίς πραγματικές. Δὲν γίνεται πουθενὰ λόγος για ἀπόπειρα ἐξισλαμισμού τοῦ Μιχαήλ, τὸν ὁποῖο ἐδῶ ή λαϊκὴ παράδοση παρουσιάζει θύμα ἀπλῆς δολοφονίας, ἐπειδὴ ἀποποιήθηκε τίς ἐρωτικές προκλήσεις τής γυναίκας τοῦ Τοῦρκου μπέη!

Και τὸ κείμενο αὐτό, ἂν και δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαιτερο ἄλλο ἐνδιαφέρον παρὰ μόνο ὡς ἀπλοϊκὸ λαϊκὸ ἀνάγνωσμα, τὸ παραθέτω ἐδῶ ὀλόκληρο, για νὰ δώσω μιὰ συνολικὴ εἰκόνα ὄλων ὅσα ἔχουν γραφτεῖ για τὸν Ἄδριανουπολίτη νεομάρτυρα και νὰ ἀποφεύγεται ἔτσι ὁποιαδήποτε σύγχυση πρὸς τὰ γνήσια και αὐθεντικά ἀγιολογικά κείμενα τοῦ Μιχαήλ. "Ἄλλωστε ή περίπτωση αὐτὴ εἶναι χαρακτηριστικὴ για τὸ πόσο μποροῦν νὰ παραποιηθοῦν με τὴ φαντασία τοῦ λαοῦ τὰ γνήσια ἀγιολογικά κείμενα και νὰ μεταβληθοῦν σὲ ἄσχετα πρὸς τὸ ἀρχικὸ κείμενο ἀφελῆ λαϊκά ρομάντσα. Ἡ βιογραφία αὐτὴ, ὅπως τὴν δημοσιεύει ὁ Γ. Κωνσταντινίδης, εἶναι ή ἐξῆς:

«Κατήγετο ὁ Μαυρουδῆς ἀπὸ τὴν Ἄδριανούπολι, ἦτο μικρᾶς μορφώσεως ἄλλὰ με ὑγιεῖς ἠθικάς και θρησκευτικάς ἀρχάς, πτωχὸς ἄλλ' ἐργατικὸς και τιμώτατος. Ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἐπεδόθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πλησίον γεωργῶν συμπολιτῶν του. Εἰς τὰ περίεξ τοῦ κέντρου τής πόλεως προάστια οἱ Χριστιανοὶ και Τοῦρκοὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν γεωργίαν, ἀμπελοργίαν και κηπουρικὴν, και μάλιστα κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ προαστίου Ἄτ-Παζάρ, τὸ ὁποῖον κατωκεῖτο ἀπὸ Χριστιανούς. Πέραν τούτου ἦτο ἄλλη συνοικία ὀνομαζομένη Τσερκέφ (τουρκιστὶ Τσιρκιάπ μχαλεσί), ὅπου εὑρίσκοντο τὰ χωράφια τῶν γεωργῶν, πλησίον τής ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Τούντζα (Τόνσου). Εἰς τὴν συνοικίαν ταύτην οἱ κάτοικοι ἦσαν ἀνάμεικτοι, Χριστιανοὶ και Τοῦρκοὶ. Οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς γεωργικὰς ἀσχολίας Τοῦρκοὶ γαιοκτήμονες κατῶρθωσαν νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κτήσεις των και εἰς τὴν

83. Βλ. Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια (Ἐκλογή), τόμ. Α', Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τής Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀρ. 7, Ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 310-319 (στίς σ. 310-311 εἰσαγωγικά και βιβλιογραφία).

ἀπέναντι ἔχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐσχημάτιζον εἶδος ἀγροκτημάτων (τσιφλικίων), εἰς τὰ ὅποια ἀπησχόλουν ἐργάτας κατὰ τὸ πλεῖστον Χριστιανούς, διότι οὗτοι ἦσαν ἐργατικοὶ καὶ εὐπότακτοι. Οἱ τσιφλικιοῦχοι Τούρκοι βέηδες, συνήθως καχύποπτοι, προσελάμβανον καὶ Τούρκους ἐργάτας. Εἰς τὸν νοημότερον καὶ μᾶλλον ἐπιβαλλόμενον Τούρκον ἐργάτην ἀνέθετον τὴν ἐποπτεία ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐργατῶν καὶ ὠνόμαζον αὐτὸν κεχαγιᾶν (ἐπόπτῃν). Εἷς τι ἐκ τῶν τουρικικῶν ἀγροκτημάτων προσελήφθη ὡς ὑπηρετῆς ὁ νεαρὸς Μαυρουδῆς, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο μὲ ζῆλον καὶ προθυμίαν ἀκαταπόνητον.

Ὁ γαιοκτήμων Τούρκος βέης, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα δὲν διέσωσεν ἢ παράδοσις, ἐγκαίρως διέκρινε τὰ προτερήματα τοῦ χριστιανοῦ Μαυρουδῆ, τὸν κατέστησε κεχαγιᾶν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὸν ἐνεπιστεύθη τὴν ὅλην διαχείρισιν τοῦ τσιφλικίου ἐπὶ τῆς πωλήσεως τῶν σιτηρῶν. Ὁ βέης ἦτο καθ' ὅλα εὐχαριστημένος καὶ συνέχαιρεν ἑαυτόν, διότι ἀνέθεσε τὸ κεχαγιαλί εἰς πιστὸν καὶ τίμιον χριστιανόν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Τούρκοι γείτονές του τσιφλικιοῦχοι ἦσαν συνήθως δυσαρεστημένοι ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των Τούρκους κεχαγιαδες, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀκατάστατοι καὶ ἀνίκανοι εἰς τὸ ἔργον των.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια οἱ εὐποροὶ Τούρκοι καὶ Χριστιανοί, ἐξ εὐλαβείας ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐκ φιλοδοξίας κινούμενοι, νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους τῆς θρησκείας των, οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις των Μέκκαν καὶ Μεδίναν, διὰ νὰ προσκυνήσωσι τὰ ἱερὰ τῆς θρησκείας των καὶ ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἀξίαν πολλῆς ἐκτιμῆσεως προσωνυμίαν τοῦ Χατζῆ, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος τοῦ ὀνόματος, ὡς λ.χ. Χατζῆ-Ἀθανάσιος, Χατζῆ-Βασίλης κλπ. διὰ τοὺς Χριστιανούς καὶ Χατζῆ-Ἀλῆς, Χατζῆ-Ὀσμάν διὰ τοὺς Μωαμεθανούς. Εἰς ὅλα τὰ ἔγγραφα οὕτω ὑπέγραφον οἱ ἐγγράμματοι καὶ οἱ ἀγράμματοι ἐσφράγιζον τὰ ἔγγραφα ἢ ἐπιστολάς των μὲ τὴν σφραγιδα των, ἔχουσαν πρὸ τοῦ ὀνόματός των τὸ γράμμα Χ' (Χατζῆς).

Οἱ ὑποψήφιοι Χατζῆδες, Χριστιανοὶ καὶ Μωαμεθανοί, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἠτοίμαζον τὰ διὰ τὸ μακρὸν καὶ ἐπίπονον ταξιδίον των διάφορα ἀναγκαῖα καὶ ποικίλα τρόφιμα, ἐνδυμασίας, στρώματα κλπ. καί, ὅταν προσδιώριζον τὴν ἡμέραν τῆς ἐκινήσεως, ἐμίσθωνον ἀμάξας διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς ξηρᾶς, καὶ διὰ τὸ ταξίδιον διὰ θαλάσσης ἐμίσθωνον διάφορα πλοῖα πρὸς μετάβασίν των εἰς τὸν τόπον τοῦ σκοποῦ των. Σημειωτέον ὅτι αἱ ἐκινήσεις ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐγίνοντο κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους, ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἄνοιξιν. Ὅσάκις τὰ караβάνια τῶν ταξιδιωτῶν συνέπιπτε νὰ συναντηθῶν, αἱ φυλετικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ δὲν ἐνεφανίζοντο, ἀλλ' ἀπεναντίας ὄλοι μὲ χαράν, γέλια καὶ τραγοῦδια ἐξεκίνουν ἀπὸ τὸν τόπον τῆς ἐξορμησεώς των.

Πρὸς ἀνατολάς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπὶ τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς καὶ πλέον χιλιομέτρου, ἦτο τὸ Χατζηλάρ-Ἀζηνή (σταθμὸς προσκυνητῶν), ὅπου ἐν συνοδείᾳ καὶ ἐφ' ἀμαξῶν ἔφθανον οἱ ταξιδιωταί. Εἰς τὸ Χατζηλάρ-Ἀζηνή ὑπῆρχε μία πολύκρονος βρύσις, ἐν περιπτερον λιθόκτιστον σχήματος ὀκταγώνου καὶ εἰς λιθόκτιστος τοῖχος ἐστραμμένος πρὸς τὸ ΝΔ μέρος τοῦ ὀρίζοντος, ἦτοι πρὸς τὴν κτεθύνουσιν τῶν ἱερῶν μουσουλμανικῶν τόπων. Ὁ τοῖχος οὗτος ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους ὡς ὑπαίθριος τόπος προσευχῆς καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἠπλώναν οἱ πιστοὶ τοὺς ἀτομικοὺς στενοὺς τάπητας, εἰδικούς διὰ τὴν προσευχὴν, καὶ ἐτέλουν τὸ ναμάζι των (προσευχὴν), ἀφοῦ προηγουμένως πρὸ τῆς βρύσεως μὲ τὸ δροσερὸ νερὸ ἔκαμναν τὰς νενομισμένας πλύσεις ἢ καθάρσεις προσώπου, χειρῶν καὶ ποδῶν (ἀπτέστ). Ἄλλὰ καὶ οἱ Χριστιανοὶ προσήρχοντο καὶ οἱ προπέμποντες αὐτοὺς ἱερεῖς ἐτέλουν ἁγιασμὸν καὶ κατόπιν ἐγίνοντο οἱ ἀποχαιρετισμοὶ καὶ τὰ κατεῦδία.

Ἡ ἐπιστροφή τῶν προσκυνητῶν ἐγίνετο διὰ τῆς ἰδίας ὁδοῦ καὶ ὅταν ἔφθαναν εἰς τὸ Χατζηλάρ-Ἀζηνή, ἐστάθμευον καὶ συνηγνῶντο μὲ τοὺς ἀναμένοντάς εἰς προὔπαντήσιν των

οἰκίους. Ἐκόμιζον ἱερὸν ὕδωρ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην καὶ τὸ ἱερὸν ἄγιον φῶς, τὸ ὁποῖον ἐφύλαττον ἐπιμελῶς εἰς καταλλήλους κανδήλας ἐντὰς εἰδικῶν φαναρίων, διὰ νὰ μὴ σβεσθῇ, καθ' ὅλον τὸ μακρινὸν ταξιδιὸν τῶν. Οἱ ἀναμένοντες εἰς τὸ Χατζηλάρ-Ἀζηνή ἱερεῖς, ἐνδεδυμένοι τὰ ἱερά των ἄμφια, μὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἀνά χεῖρας καὶ θυμιατήρια καὶ μὲ συνοδεῖαν ἐξαπτερυγῶν ἐτέλουν εὐχαριστήριον δέξιν καὶ μὲ φαλιμωδίας συνώδευον τοὺς προσκυνητὰς εἰς τὰς κατοικίας τῶν. Τὴν ἰδίαν περίπου τελετὴν ἔκαμναν καὶ οἱ χοτζάδες τῶν Μουσουλμάνων διὰ τοὺς Χατζηδῆδες των κατὰ τὰ ἴδια αὐτῶν ἔθιμα καὶ τυπικά. Ὅσοι προσκυνηταὶ ἦσαν νέοι καὶ ξεκουρασμένοι, ἀπὸ τὸ Χατζηλάρ-Ἀζηνή μετεβαῖνον πεζῇ εἰς τὰς συνοικίας των, οἱ δὲ γέροντες καὶ ἀδύνατοι ἐφιπποὶ μὲ καμάρι ἐφθانون εἰς τὰς οἰκίας των.

Οἱ Χριστιανοὶ Χατζηδῆδες ἔφερον διάφορα ἀναμνηστικὰ δῶρα εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των. Τὰ δῶρα ἦσαν διαφόρου ποιότητος καὶ ἀξίας. Ἦσαν ταῦτα σταυροὶ ξύλινοι ἢ ἀπὸ κόκκαλα, καλλιτεχνικῶς κατεσκευασμένοι. Ἐπίσης ἔφερον καὶ κομβολόγια καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα καὶ θυμιάματα καὶ μικρὰ εἰκονίσματα. Ἐκράτουν οἱ προσκυνηταὶ δι' ἰδίαν των χρῆσιν σάβανα, τὰ ὁποῖα ἐπῶλουν οἱ καλόγεροι τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπίσης ἠγόραζαν καὶ καταλλήλους εἰδικὰς λαμπάδας, καθὼς καὶ τὸ λεγόμενον συγχωροχάρτι, ποὺ περιεῖχε συγχωρητικὴν τινα εὐχὴν, ἢ ὅποια ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὅσῳκις ὁ προσκυνητὴς προσήρχετο πρὸς τὴν Θεῖαν Μετάληψιν.

Ὁ γαιοκτῆμων βέης, ὁ ἀφεντικὸς τοῦ Μαυρουδῆ, ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ Χατζηδῆς. Ἐκάλεσε τὸν πιστὸν κεχαγιᾶν τοῦ Μαυρουδῆ καὶ τὸν συνεβούλευσε νὰ ἐπιβλέπῃ τοὺς ἐργάτας του. Μὲ συνοδεῖαν φίλων του ὁ βέης ἐξεκίνησε διὰ τὸ χατζηλίκι.

Ὅλιγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ βέη, ἡ χανούμισσά του προσεκάλεσε τὸν Μαυρουδῆ εἰς τὸ χαρεμλίκι (γυναικωνίτην) τοῦ κονακίου καὶ τὸν ἐπρότεινε νὰ ἔλθῃ εἰς ἀθεμίτους μετ' αὐτῆς σχέσεις, προσπαθοῦσα μὲ παντοῖους τρόπους νὰ τὸν ἐμπλέξῃ εἰς τὰ σατανικὰ δίκτυά της. Ὁ Μαυρουδῆς ἀντέταξεν ἐπιμονον ἀρνησιν καὶ ἐγκατέλειψεν αὐτὴν κατηγορημένην.

Τότε ἡ φαῦλος γυνὴ ἀπεφάσισε νὰ ἐξοντώσῃ τὸν Μαυρουδῆ καὶ ἐκάλεσεν ἓνα ἐκ τῶν ἐργατῶν τοῦ τσιφλικίου τουρκογύφτον καὶ ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν τὸ καταχθόνιον σχέδιον τῆς δολοφονίας τοῦ Μαυρουδῆ καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀθλίου τουρκογύφτου εἰς τὴν θέσιν τοῦ κεχαγιᾶ τοῦ τσιφλικίου. Προθύμως οὗτος ἐδέχθη τὴν δολοφονίαν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸν Μαυρουδῆ καὶ ὠρκίσθη ὅτι θὰ τηρήσῃ τὸ μυστικὸν τῆς συμφωνίας των. Ἀμέσως τὴν ἐπομένην νύκτα, ἐνῶ ὁ Μαυρουδῆς κατάκοπος ἀπὸ τὰς ἐργασίας τῆς ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν ὕπνον, ἐξύπνησεν ἀποτόμως καὶ εἶδε τὸν Τοῦρκον ἐξωπλισμένον, ὅστις ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ καὶ διὰ μεγάλης μυχαιρας κατέφερε βαρὺ κτύπημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀθώου, τὸν ἀπετελείωσε καὶ τὸν ἀφήκεν εἰς τὴν στρωμνὴν του πλέοντα εἰς λίμνην αἵματος. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν εὔρον τὸν Μαυρουδῆν νεκρὸν.

Ἡ κακοῦργος χανούμισσα διέταξε νὰ ρίψωσι τὸ πτώμα τοῦ γυαιούρ εἰς τὸν δρόμον, μακρὰν καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ τσιφλίκι. Οἱ περλοικοὶ Χριστιανοὶ ἔντρομοὶ ἐφρόντισαν κυρφίως νὰ παραλάβουν τὸν νεκρὸν καὶ νὰ ἐνταφιάσουν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας γείτονός τινος Χριστιανοῦ, καλέσαντες διὰ τὴν κηδεῖαν τοὺς ἱερεῖς τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς ὁποίας ὑπήγετό καὶ ἡ συνοικία Τερκεφ. Μετὰ τινος ἡμέρας οἱ γείτονες Χριστιανοὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς παρετήρησαν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μαυρουδῆ λάμψιν ἀσυνήθη καὶ ἀμέσως ἔκριναν ὅτι πρόκειται περὶ θαύματος καὶ ἐξαγιάσμου τοῦ ἀδίκως δολοφονηθέντος. Ἀνέφερον τὰ περὶ τῆς λάμψεως εἰς τὸν μητροπολίτην, ὅστις ἀπέδωκε τὸ γεγονός εἰς τὸν φυσικὸν φωσφορισμὸν τῶν ἐν ἀποσυνθέσει σωμάτων. Δὲν ἐξήγησεν ὅμως τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἱερεῖς, ἀλλ' ἀπλῶς συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ καθησυχάσωσι τοὺς Χριστιανούς καὶ νὰ ἔχωσιν ὑπομονὴν μέχρις ὅτου ληφθοῦν ὁδηγίαι ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον,

Μετά παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν ὁ Χατζῆ-βέης ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὸ μακρινὸν ταξίδι του καὶ ἐν συνοδείᾳ μετ’ ἄλλων συμπολιτῶν χατζῆδων ἔφθασεν εἰς τὸ Χατζηλάρ-’Αζηνή, ὅπου ἀνέμενον τούτους, πολλοὶ συμπολίται των ἐλθόντες εἰς προὔπαντησίν των. Ἐκ τῶν οἰκείων τοῦ Χατζῆ-βέη οὐδεὶς ἦλθε καὶ μόνον μακρόθεν εἶδε τὸν Μαυρουδῆν ἐρχόμενον ταχέως καὶ συνοδευόμενα δύο ἄλογα. Ἀμέσως ὁ Μαυρουδῆς προσφέρει τὸ καλύτερον ἄλογον εἰς τὸν αὐθέντην του Χατζῆν καὶ ἐξέκριναν ὁμοῦ βαδίζοντες ταχέως, διὰ νὰ φθάσουν ἐγκαίρως καὶ λίαν πρῶν εἰς τὸ ἀγρόκτημα, ὅπου ἦτο καὶ τὸ κονάκι τοῦ Χατζῆ-βέη. Καθ’ ὁδὸν ὁ Χατζῆς ἠρώτησε τὸν Μαυρουδῆν περὶ διαφορῶν ὑποθέσεων τοῦ τσιφλικίου, ἀλλ’ οὗτος ἄλλοτε μὲν ἀπήντα μὲ μονοσύλλαβα, ἄλλοτε δὲ προσποιεῖτο ὅτι δὲν ἤκουε καὶ δὲν ἀπήντα. Διὰ τὴν σιωπὴν ταύτην τοῦ Μαυρουδῆ ὁ εὐλαβὴς Μουσουλμάνος ἠπόρει καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ κονάκι, ἀμέσως ὁ Μαυρουδῆς ἐβόηθησε τὸν κύριόν του νὰ ἀφιππεύσῃ, κατεβίβασε τὰς ἀποσκευὰς καὶ πρὶν κρούσῃ τὴν ἐξώθυραν τοῦ κονακίου, ὁ Μαυρουδῆς μὲ τὰ ἄλογα ἐξηφανίσθη.

‘Ο Χατζῆ-βέης μάλιστα συνήντησε τὴν χανούμισσαν, ἡ πρώτη ἐρώτησίς του ἦτο διὰ τὸν Μαυρουδῆν καὶ ἡ ἀνήθικος γυνὴ ἀπήντησεν ὅτι ὁ Μαυρουδῆς πρὸ πολλῶν μηνῶν ἠσθένησε καὶ ἀπέθανεν. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐξήγειρε τὸν Χατζῆν καὶ ἐπεφυλάχθη νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ γεγονός. Ἀφοῦ ἀνεπαύθη ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἤρχισε τὰς ἐρεῦνας του. Κατ’ ἀρχὰς ἠρώτησε τοὺς περιόικους Χριστιανούς γείτονάς του τί ἐγνώριζον περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μαυρουδῆ. Οὗτοι κατ’ ἀρχὰς ἐκ φόβου ἀπέφευγον νὰ ἐκθέσωσιν ὅσα ἐγνώριζον περὶ τῆς δολοφονίας τοῦ Μαυρουδῆ, ἀλλ’ ἐπὶ τέλους ὁ τολμηρότερος ὑπέδειξε εἰς τὸν Χατζῆ-βέην τὸν τάφον τοῦ Μαυρουδῆ.

Ἔσπευσε τότε ὁ Χατζῆ-βέης νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς ἱερεῖς τῆς ἐνορίας, διὰ νὰ μάθῃ ἂν οὗτοι γνωρίζουν τι περὶ τῆς αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ Μαυρουδῆ, ἀλλ’ οἱ ἱερεῖς, φοβούμενοι νὰ ἐκθέσουν τὰς εἰκασίας πολλῶν ὅτι ἡ δολοφονία ἐγένετο ἀπὸ ἐλατήρια σατανικά, ἵνα ἀντικατασταθῇ ὁ Χριστιανὸς κεχαγιάς ἀπὸ Τοῦρκον, οὐδὲν τὸ σαφὲς εἶπον εἰς τὸν ἐρωτήσαντα. Οὐδεὶς ἠμποροῦσε νὰ ὑποπτευθῇ ὅτι ἡ ἀθλία χανούμισσα ἦτο συνεργὸς εἰς τὸ ἐγκλημα.

Δὲν ἠρέσθη ὅμως ὁ Χατζῆ-βέης εἰς τὰς ἀσαφεῖς πληροφορίες καὶ θεώρησε πρέπον νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν μητροπολίτην, διὰ νὰ μάθῃ τι σαφέστερον, ἐφόσον τὸν ἐβασάνιζε τὸ γεγονός τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Μαυρουδῆ καὶ τῆς αἰφνιδίας ἐξαφανίσεως αὐτοῦ. Ὅθεν ἐξέφρασεν εἰς τὸν μητροπολίτην ὅτι ἔχει τὴν ὑπόνοιαν ὅτι πρόκειται περὶ θαύματος καὶ ὅτι ὁ Μαυρουδῆς εἶναι κατ’ αὐτὸν ἀζιζ (ἅγιος), ἐφόσον ἦτο πιστὸς Χριστιανὸς καὶ δίκαιος. ‘Ο μητροπολίτης ἔδωκε τότε περισσοτέραν προσοχὴν εἰς τοὺς συλλογισμοὺς τοῦ Μουσουλμάνου καὶ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς πληροφορίες τῶν ἱερέων περὶ τῆς λάμπσεως ἐπὶ τοῦ τάφου ἐσκέφθη σοβαρότερον περὶ τῆς δολοφονίας τοῦ Χριστιανοῦ. Ἐκάλεσε τοὺς ἱερεῖς καὶ ἔμαθε παρ’ αὐτῶν ὅτι ὁ Μαυρουδῆς ἦτο καθ’ ὅλα εὐλαβὴς πρὸς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐξετέλει τὰ χριστιανικὰ αὐτοῦ καθήκοντα νηστεύων καὶ μεταλαμβάνων καὶ ὅτι ἦτο φιλεῦσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων. Συνετάχθη τότε ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἡ σχετικὴ ἐκθεσις τοῦ μητροπολίτου πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον, διὰ νὰ δοθῇ ἡ πρέπουσα λύσις περὶ τοῦ Μαυρουδῆ, ἂν κριθῇ ἡ κατάταξις αὐτοῦ εἰς τὴν χορείαν τῶν μαρτύρων.

Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐξωνύχισεν ὅλας τὰς λεπτομερείας καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάνθη ὅτι ὁ Μαυρουδῆς εἶναι κατατακτέος μετὰ τῶν νεομαρτύρων. Μέχρις οὗ ὅμως φθάσῃ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν τὸ ἐπὶ τούτῳ συνοδικὸν γράμμα, οἱ Χριστιανοὶ ὡς καὶ ὁ Χατζῆ-βέης εὐρίσκοντο ἐν ἀδημονίᾳ.

‘Ο ἀγαθὸς Μουσουλμάνος ἀκράτητος πλέον ἤθελε νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν ἀπόψεών του, διότι παρ’ οὐδενὸς ἕως τότε ἤκουσε τι περὶ τῆς δολοφονίας τοῦ ἀγαπητοῦ του κεχαγιά καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἐξιχνιάσῃ ὅλα, προβαίνων εἰς ἀνακρίσεις σοβαράς. Ἐκάλεσε τὸν τουρκογύφτον κεχαγιᾶν εἰς τὸ κονάκι του καὶ ἐνώπιον τῆς χανουμισσῆς τὸν ἠρώτησε πῶς ἐγένετο ὁ θάνατος τοῦ Μαυρουδῆ καὶ ὁ κεχαγιᾶς ἐντρομος ὠμολόγησε τὰ πάντα.

Ἡ βδελυρὰ γυνὴ ἠθέλησε νὰ δικαιολογηθῆ ὅτι δῆθεν ὁ Μαυρουδῆς ἐπεβουλεύθη τὴν τιμὴν τῆς καὶ ὅτι ἐπετέθη κατ' αὐτῆς. Ὁ Χατζῆ-βέης ἀπὸ τὰ ἀσύστολα ταῦτα ψεύδη τῆς αἰσχροῦς γυναικὸς ἐξήφθη περισσότερον, διότι ἦτο πεπεισμένος περὶ τῆς τιμιότητος καὶ ἀθωότητος τοῦ Μαυρουδῆ, καὶ ἀμέσως ἀπεφάσισε τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων. Διέταξε τοὺς ὑπηρετάς του νὰ μαστιγώσουν τὸν κεχαγῖν ἀλύπητα καὶ μέχρις αἱματώσεως. Ἡ ποιὴν τῆς ἀπίστου καὶ αἰσχροῦς γυναικὸς ἦτο περισσότερον σκληρὰ καὶ μᾶλλον ἀπάνθρωπος. Διέταξε τοὺς ὑπηρετάς του νὰ φέρουν τέσσαρας θυμοειδεῖς ἵππους καὶ μὲ τὰ ἄκρα τεσσάρων σχοινίων ἐδέθησαν οἱ ἵπποι καὶ μὲ τὰ ἄλλα ἄκρα ἐδέθησαν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες τῆς ἐνόχου, καὶ μετὰ τὴν μαστίγωσιν τῶν ἵππων ἔτρεξαν οὗτοι πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ δρίζοντος καὶ κατεκεραμάσθη κακὴν κακῶς ἢ κακοῦργος γυνή.

Τὸ φρικτὸν τοῦτο δρᾶμα ἐγένετο ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολον τοῦ ἀγροκτήματος, εἰς τὸν παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ χῶρον, ἐνώπιον πολλοῦ πλήθους περιοίκων, οἱ ὅποιοι ἐντρομοὶ καὶ περιδεεῖς οὐδεμίαν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιφέρωσι κρίσιν διὰ τὴν ἀστυρότητα τοῦ Χατζῆ-βέη, καθόσον, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Μουσουλμάνων, οἱ ἄνδρες εἶναι κύριοι καὶ ἐξουσιασταὶ τῶν κτημάτων των, καὶ αἱ γυναῖκες των, ὡς κτήματα, ὑπόκεινται εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν ἀνδρῶν των. Οἱ φίλοι τοῦ Χατζῆ-βέη, βέηδες, χατζῆδες καὶ μὴ, ἐπήνεσαν αὐτόν, διότι διὰ τῆς παραδειγματικῆς τιμωρίας τῆς ἀπίστου γυναικὸς θὰ ἔχουν τὰς συζύγους αὐτῶν περισσότερον ὑποταγεῖς [sic] εἰς τὰ κελύσματα τῶν.

Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὰ γεγονότα ἐφθασε καὶ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ δολοφονηθεὶς Μαυρουδῆς κατετάχθη εἰς τὸν κατάλογον τῶν νεομαρτύρων. Ὁλων τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ἡ συνειδησις ἱκανοποιήθη καὶ τὴν 30ὴν Αὐγούστου ἐτελέσθη ἐν τῷ ἱερῷ μητροπολιτικῷ ναῷ ἡ νενομισμένη ἀνακήρυξις τοῦ ἁγίου Μαυρουδῆ.

Ἐκτοτε κατ' ἔτος, μέχρι τῆς ἐξόδου τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ὁ ἑορτασμός τοῦ ἁγίου Μαυρουδῆ ἐγένετο κατ' ἔτος τὴν 30ὴν Αὐγούστου καὶ οὐδέποτε, καὶ κατὰ τὰς μᾶλλον δυσχερεῖς περιστάσεις, ὡς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἔπαυσε, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐπιεικῶς ἄφηναν τοὺς Χριστιανοὺς νὰ παρακολουθῶσι τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετάς των.

Ὁ Χατζῆ-βέης ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Μαυρουδῆ δι' ἰδίας δαπάνης ἐκτίσε ξύλινον δωμάτιον, ἐν εἴδει μαισωλείου, καὶ ἐφόσον ἔζη ἔδιδε τὸ ἀπαιτούμενον λάδι, διὰ νὰ ἀνάπτηται καὶ καλὴ νυχθημερὸν κανδήλα ἐπὶ τοῦ τάφου. Κατόπιν διὰ τὸ καιόμενον λάδι τῆς κανδήλας συνεισέφερον οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἰδίως αἱ γυναῖκες τῆς λαϊκῆς τάξεως.

Ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Μαυρουδῆ ἐχρησίμευεν ὡς ἱερὸν προσκύνημα καὶ κατὰ τὴν 30ὴν Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους οἱ ἱερεῖς τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου ἔκαμνον τὸ σῦνηθες τρισάγιον καὶ ἀνεγίνωσκον ἐπὶ τοῦ τάφου τὴν συνθεθεῖσαν Ἀκολουθίαν.

Ἡ χειρόγραφος Ἀκολουθία ἐπιμελῶς ἐφυλάσσετο ὑπὸ τῶν ἱερέων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Δὲν προεβλέφθη ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ἀκολουθίας ταύτης καὶ ἤδη πιθανὸν νὰ εὐρίσκηται μετὰξὺ τῶν μεταφερθέντων εἰς Ἀθήνας ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων καὶ ἄλλων ἀρχαίων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἀδριανουπόλεως.

Προσεπάθησα πολλάκις νὰ ἐξακριβώσω κατὰ ποίαν περίπου ἐποχὴν συνέβη τὸ γεγονός τοῦτο καὶ ὅλοι ἐκ συμφώνου ἔλεγον ὅτι ἔγινε πρὸ 200 ἐτῶν. Ὡστε ἂν προσθέσωμεν εἰς ταῦτα καὶ 65-70 ἔτη, εὐρίσκομεν ὅτι ὁ ἅγιος Μαυρουδῆς ἐμαρτύρησε κατὰ τὸ ἔτος 1671. Ἡ χρονολογία αὕτη εἶναι μᾶλλον πιθανή, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπεκράτει σχετικῆς καταπράνσεως τῶν Μουσουλμάνων, Γενιτσάρων καὶ Χριστιανῶν, καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα τεκμήρια πιθανολογεῖται τὸ βάσιμον τῆς ἄνω χρονολογίας.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 29 Νοεμβρίου 1941 — Γ. Κωνσταντινίδης».

Ἡ μόνη χρῆσιμη πληροφορία στὴν παραπάνω ἀπλοϊκὴ ἀφήγησις τοῦ

Γ. Κωνσταντινίδη εἶναι ὅτι ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα ἦταν χειρόγραφη, δὲν εἶχε ἐκτυπωθεῖ ποτέ, σύμφωνα μὲ ὅσα ἐγνώριζε ὁ ἴδιος ὁ ἀφηγητής. Πράγματι, καμιὰ ἔκδοση Ἀκολουθίας τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ δὲν εἶναι γνωστὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Σωφρ. Εὐστρατιάδη (1938)⁸⁴. Εἶναι πάντως ἀνεξήγητο τὸ πρᾶγμα, πῶς ὁ Μιχαὴλ Μαυροειδῆς, ὁ ὁποῖος ἀμέσως μετὰ τὸ μαρτύριό του, στὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνα, καθιερώθηκε στὴ γενέτειρά του ὡς τοπικὸς ἅγιος καὶ πολιοῦχος τῆς καὶ ἐπὶ αἰῶνες οἱ συμπολίτες του τιμοῦσαν τὴ μνήμη του, δὲν ἀπέκτησε ποτέ μιὰν ἔντυπη φυλλάδα μὲ τὴν Ἀκολουθία του, τὴν ὁποία ἤδη εἶχαν συντάξει ὀνομαστοὶ σύγχρονοὶ τοῦ λόγιου, ὁ Ἰωάννης Μόσχος καὶ ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος. Πιθανὸν σὲ κάποια βιβλιοθήκη νὰ λανθάνει μιὰ τέτοια φυλλάδα.

ζ'. *Εὐφημίες τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ στὸ «Συνοδικὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως».*

Στὸν κώδικα 33 [=Ἀθων. 3102] τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους περιέχεται τὸ γνωστὸ «Συνοδικὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως», δηλαδὴ εὐφημίες καὶ μακαρισμοὶ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ πατριαρχῶν τοῦ Βυζαντίου, καθὼς καὶ τῶν μητροπολιτῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ποὺ διαβάζονταν στὶς ἐκκλησίες, στὴν πόλη αὐτή, τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας⁸⁵. Ὁ κώδικας αὐτὸς εἶναι γραμμένος βασικᾶ, στὸ κύριό του μέρος, μὲ τὸ ἴδιο χέρι στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνα⁸⁶, ἔχει ὅμως καὶ ποικίλες ἄλλες μεταγενέστερες προσθήκες ἀπὸ διάφορα χέρια γραμμένες. Ἔτσι, στὸ φ. 97r ἔχουν προσθεθεῖ ἀργότερα δύο εὐφημίες τοῦ Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα, γραμμένες ἀπὸ δύο διαφορετικοὺς ἀδέξιους γραφεῖς, τὶς ὁποῖες καὶ παραθέτω⁸⁷.

1. *μηχαῖλ μαυροηδῆ μαρτυρήσαντος ἐν τῇ / ἀδριανουπόλει ὑπο τον εἰσμαηλητον· ἐονία ἡ μνημη(η). Γ'* [=τρὶς].

2. *Γ'* [=τρὶς) *μαυρωδ(ῆ) τοῦ μαρτηρίσαντος ὑπὸ τῶν ἰσμα/ήλιτων ἐν τῇ ἀδριανουπόλει μηχαῖλ τοῦ νέου / αἰωνία ἡ μνήμη.*

84. «Θρακικὰ» 10 (1938) σ. 7-28.

85. Γιὰ τὸν κώδικα αὐτὸν βλ. Σ π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', Ἐν Κανταβρυγία τῆς Ἀγγλίας 1895, σ. 277, ἀρ. 3102· Μ. Γεδεών, Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἐν Θράκῃ Ἀδριανουπόλεως, Ἑκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 24 (1904) σ. 371· τοῦ Ἰδίου, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες, Μέρος Α', Ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 36 (ἔπου καὶ δεῖγμα γραφῆς τοῦ κώδικα)· V. Laurent, La liste épiscopale du Synodicon d'Andrinople, «Echos d'Orient» 38 (1939) σ. 3-5.

86. V. Laurent, ὁ.π., σ. 4. Ὁ Σ π. Λάμπρος, ὁ.π., καὶ ὁ Μ. Γεδεών, Ἑκκλησι. Ἀλήθεια» 24 (1904) σ. 371, λανθασμένα χρονολογοῦν τὸν κώδικα στὸ ΙΔ' αἰ.

87. Ἔχουν ἐκδοθεῖ (ἔχι μὲ ἀκρίβεια) ἀπὸ τὸν V. Laurent, ὁ.π., σ. 31.

Ἡ ἀναγραφή δύο φορές τῆς εὐφημίας τοῦ Μιχαήλ στὸ παραπάνω («Συνοδικὸν») εἶναι ἐνδεικτικὴ γιὰ τὸ βαθὺ σεβασμὸ πού ἔτρεφαν καὶ τὴ μεγάλη τιμὴ πού ἀπέδιδαν οἱ Ἀδριανούπολιτες στὸ συμπατριώτη τους ἀθλητὴ καὶ μάρτυρα τῆς Πίστewας.

3. Ὁ χρόνος τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς ἡμέρας ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ.

Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα πού ἀναφέρονται στὸν Μιχαήλ Μαυροειδῆ, τόσο ἡ Ἀκολουθία καὶ τὸ συναξάριο τοῦ Ἰωάννη Μόσχου ὅσο καὶ ἡ ἄλλη Ἀκολουθία καὶ τὸ ἐκτενὲς ἐγκώμιο τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, δὲν δίνουν κανένα ἄμεσο χρονολογικὸ προσδιορισμὸ γιὰ τὸ πότε ἔζησε καὶ πότε μαρτύρησε ὁ ἐγκωμιαζόμενος ἅγιος.

Στὸν τίτλο τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μόσχου ἀναγράφεται ὡς ἡμερομηνία ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ ἀγίου ἡ 15^η Φεβρουαρίου. Στούς στίχους πρὶν ἀπὸ τὸ συναξάριο, καὶ στὶς δύο Ἀκολουθίες, λέγεται ὅτι ὁ Μιχαήλ θανατώθηκε ἐβδομάτῃ ἢ δὲ δεκάτῃ⁸⁸ (στὶς 17 δηλ.), χωρὶς νὰ ἀναφέρεται κἀν ὁ μῆνας. Ὁ χρόνος ὅμως σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν προσδιορίζεται.

Τῇ μόνῃ ἔμμεση ἐνδειξῇ γιὰ τὸ χρόνο θανατώσεως τοῦ Μιχαήλ ἀποτελεῖ ἡ μαρτυρία πού δίνει ὁ Ἰωάννης Μόσχος στὰ κείμενά του, Ἀκολουθία καὶ συναξάριο, ὅτι ὁ ἴδιος ὑπῆρξε σύγχρονος τῶν γεγονότων πού διηγεῖται⁸⁹. Ὅπως ἤδη ἔχει ἀναφερθεῖ, στὴν Ἀκολουθία αὐτὴ ἔχει προσθέσει δύο τροπάρια ὁ Ἰουστίνος Δεκάδιος, ὅταν μαθήτευε στὸν Ἰωάννη Μόσχο στὴν Κέρκυρα. Ὁ χρόνος τῆς μαθητείας αὐτῆς τοῦ Δεκαδίου προσδιορίζεται κατὰ προσέγγιση γύρω στὰ 1490, ἐπειδὴ δὲ ὁ Μόσχος ἔγραψε τὴν Ἀκολουθία καὶ τὸ συναξάριο, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει μέσα στὰ κείμενα αὐτά, ἀμέσως ἢ λίγο μετὰ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Μιχαήλ⁹⁰, θεωρῶ πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ Μιχαήλ θανατώθηκε γύρω στὰ 1490, ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ Β' (1481-1512).

Ἡ χρονολογία πού δίνουν γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ τὰ λαϊκὰ συναξάρια πού ἔχουν δημοσιεύσει ὁ Γ. Λαμπουσιάδης⁹¹ καὶ ὁ Γ. Κωνσταντινίδης⁹², δηλαδὴ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰώνα ἢ καὶ ἀκριβῶς τὸ ἔτος 1671,

88. Βλ. παρακάτω, Τὰ Κείμενα Α', στ. 276: Β', στ. 463.

89. Βλ. παραπάνω, σ. 788.

90. Βλ. παραπάνω, σ. 788.

91. Ἐφημ. «Ταχυδρόμος» Ἀδριανουπόλεως (24 Αὐγ. 1921) καὶ «Θρακικά» 10 (1938) σ. 374 [=παραπάνω, στὴ μελέτη μου, σ. 804-805] πρβλ. καὶ «Θρακικά» 1 (1928) σ. 247· «Θρακικά», Παράρτημα Γ' τόμου (ἐπιμέλεια ὕλης: Γρ. Εὐαγγελίδης), Ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 221.

92. «Θρακικά» 18 (1943) σ. 92. [=παραπάνω, στὴ μελέτη μου, σ. 805-810].

εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετη καὶ λανθασμένη καὶ δὲν χρειάζεται παραπέρα συζήτηση, ἀφοῦ δὲν στηρίζεται πουθενά.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἐορτὴ τοῦ Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα ἀναφέρθηκε ἤδη ὅτι στὴν Ἀκολουθία τοῦ Μόσχου ἀναγράφεται ὡς ἡμερομηνία ἐορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου ἢ ἰζ' Φεβρουαρίου. Τὴν ἡμέρα δὲ αὐτὴ ἐόρταζαν μὲ κάθε ἐπισημότητα καὶ μεγαλοπρέπεια τὴ μνήμη τοῦ συντοπίτη τους νεομάρτυρα οἱ Ἀδριανουπολίτες μέχρι τὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας⁹³, ὅποτε ἐξαλείφτηκαν βίαια καὶ τὰ τελευταῖα ἔχνη χριστιανικῆς λατρείας στὴν Ἀδριανούπολη.

Στὰ δύο λαϊκὰ συναξάρια, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε πιὸ πάνω λόγος, ἀναφέρεται ὡς ἡμερομηνία ἐορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ νεομάρτυρα ἢ 30ῆ Αὐγούστου. Κατὰ τὸ συναξάριο ποῦ δημοσίευσε ὁ Γ. Λαμπουσιάδης, τὴν ἡμέρα αὐτὴ θανατώθηκε ὁ Μιχαήλ⁹⁴ κατὰ τὴν ἄλλη λαϊκὴ βιογραφία, ποῦ δημοσίευσε ὁ Γ. Κωνσταντινίδης, στὶς 30 Αὐγούστου ἀνακηρύχθηκε ὁ Μαυροειδῆς ἅγιος ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο⁹⁵. Ἡ ἡμερομηνία αὐτὴ εἶναι καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις αὐθαίρετη, καὶ δὲν φαίνεται νὰ στηρίζεται σὲ ἱστορικὰ δεδομένα· ὅμως, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες τοῦ Γ. Κωνσταντινίδη, καὶ τὴν ἡμέρα αὐτὴ οἱ Ἀδριανουπολίτες τιμοῦσαν τὴ μνήμη τοῦ προστάτη τους ἁγίου⁹⁶. Πάντως ἡ πραγματικὴ ἡμερομηνία θανατώσεως τοῦ Μιχαήλ καὶ κατὰ συνέπεια καὶ σωστοῦ ἐορτασμοῦ τῆς μνήμης του εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ἢ 17ῆ Φεβρουαρίου.

Τὸ γεγονός ὅτι λίγο μετὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ συντάχθηκε Ἀκολουθία πρὸς τιμὴν του (ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Μόσχο), σημαίνει ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό του συγκαταλέχθηκε στὴ χορεία τῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων τῆς Πίστεως. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ποτὲ δὲν καταχωρίστηκε στὸ ἐπίσημο ἢ στὸ τοπικὸ ἐορτολόγιο τῆς Ἐκκλησίας (μηναιᾶ, συναξαριστὲς κλπ.) ἢ μνήμη τοῦ ἁγίου αὐτοῦ. Δὲν εἶναι γνωστὸ ἐπίσης τίποτε γιὰ εἰκονογραφικὲς παραστάσεις τοῦ Μιχαήλ. Χωρὶς ἀμφιβολία, σὲ παλαιῆς τοιχογραφίες ναῶν ἢ καὶ σὲ φορητὲς εἰκόνες θὰ ὑπῆρχαν παραστάσεις τοῦ νεομάρτυρα, ἰδιαιτέρα στὴ γενέθλια πόλη του, ὅπου, ὡς προστάτης τῆς ποῦ ἦταν, εἶχε μεγάλη φήμη καὶ αἶγλη τὸ ὄνομά του καὶ ἀπελάμβανε ξεχωριστὴ τιμὴ καὶ σεβασμό. Πιθανότατα καὶ σήμερα σὲ κάποιους ναοὺς ἢ ἰδιωτικὲς συλλογὲς θὰ λανθάνουν εἰκόνες τοῦ ἁγίου. Οἱ Ἀδριανουπολίτες, μετὰ τὸν ξεριζωμὸ ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, ἀναμφισβήτητὰ μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἱερά καὶ οἰκαγενειακά τους κειμήλια θὰ μετέφεραν καὶ εἰκόνες τοῦ πολιούχου τους νεομάρτυρα.

⁹³. Βλ. Κ. Γ. Κόουρτιδου, Ὁ νεομάρτυς ἅγιος Μαυροειδῆς καὶ ὁ πάφος του εἰς Ἀδριανούπολιν, «Θρακικὰ» 12 (1939) σ. 402.

⁹⁴. Βλ. παραπάνω, σ. 804-805.

⁹⁵. Βλ. παραπάνω, σ. 806, 810.

⁹⁶. Βλ. παραπάνω, σ. 806, 810.

4. Παράδοση για τὸν τάφο καὶ τὰ λείψανα τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ.

Τὰ κείμενα ποὺ ἀναφέρονται στὸν Μιχαήλ Μαυροειδῆ, ἀκολουθίες, συναξάριο καὶ ἐγκώμιο, δίνουν τὴν κατηγορηματικὴ πληροφορία ὅτι οἱ δῆμιοι, ἀφοῦ τὸν ἀποκεφάλισαν μὲ ξίφος, παράδωσαν κατόπιν στὴν πυρὰ τὸ σῶμα του, γιὰ νὰ μὴν ἀπομείνει ἴχνος ἀπὸ τὰ λείψανά του καὶ νὰ κορεσθεῖ ἔτσι τὸ πάθος καὶ τὸ μένος τοῦ ἀνήμερου μουσουλμανικοῦ πλήθους. Παραθέτω τὰ σχετικὰ χωρία ἀπὸ τὰ κείμενα: *Τὸ σῶμα τὸ γήτων πυρὶ τεφρωθῆναι δέδωκας* (Ἀκολουθ. Μόσχου, στ. 1-2). *Καὶ μετὰ ταῦτα ὕλην συναγαγόντες, ὡ τῆς ἀπονοίας! τὸ τίμιον ἐκεῖνο σῶμα κατέκασσαν, τὴν αἰσχύνην αὐτῶν συγκαλύπτειν βουλόμενοι... Τί γὰρ ματαιότερον ἢ ἀπονοίας καὶ θηριώδους τρόπου καὶ γνώμης σημεῖον, ἢ σῶμα, νεκρὸν τῷ ξίφει γενόμενον, κατακαῦσαι;* (Συναξ. Μόσχου, στ. 64-66, 70-71). *Τὸ δὲ ῥηθὲν ἀνήμερον πλήθος, μηδ' οὕτω κόρον ἐσχηκὸς τῆς κατ' αὐτοῦ λύσεως, καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα πυρὶ παραδεδώκασιν, ἵνα μὴ τι τῶν λειψάνων αὐτοῦ τυχὸν περισωθεῖη* (Ἐγκώμιον Μ. Κορινθίου, στ. 474-476).

Τὰ χωρία αὐτὰ ἀναφέρονται μὲ κατηγορηματικὴτητα στὴν ἀποτέφρωση τοῦ σκηνώματος τοῦ Μιχαήλ καὶ δὲν ἀφήνουν ἔτσι περιθώρια γιὰ ἄλλες ὑποθέσεις σχετικὰ μὲ τὴν τύχη τῶν λειψάνων τοῦ νεομάρτυρα.

Τὰ δύο λαϊκὰ συναξάρια, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε πιὸ πάνω λόγος, ἀναφέρουν ρητὰ ὅτι ὁ νεομάρτυρας μετὰ τὴ θανάτωσή του ἐνταφιάστηκε ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς καὶ ὅτι ὁ τάφος του αὐτὸς σωζόταν στὴν Ἀδριανούπολη μέχρι τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας⁹⁷. Περιττὸ νὰ τονίσω ἐδῶ ὅτι τὰ στοιχεῖα, ποὺ δίνουν τὰ δύο αὐτὰ συναξάρια γιὰ ἐνταφιασμὸ τοῦ σώματος τοῦ Μιχαήλ, δὲν ἀνταποκρίνονται καθόλου στὴν πραγματικὴτητα καὶ ὅτι ὁ τάφος, ποὺ ἡ λαϊκὴ εὐσέβεια ἀπέδωσε στὸ νεομάρτυρα καὶ τὸν θεωροῦσε σὰν ἱερό καὶ σεβάσμιο μνημεῖο, δὲν εἶχε καμιάν ἀπολύτως σχέσιν μ' αὐτόν. Ἐτσι πλάστηκε ἡ παράδοση γιὰ δῆθεν λείψανα τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ, ποὺ κάποτε, ἄγνωστο πότε (ἴσως τὸ 1922 μὲ τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη), μεταφέρθηκαν καὶ φυλάχτηκαν στὸ ἐδῶ Βυζαντινὸ Μουσεῖο.

Γι' αὐτό, ὅταν στὰ 1938 πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Σωφρ. Εὐστρατιάδην ἡ Ἀκολουθία καὶ τὸ συναξάριο, ποὺ ἔγραψε ὁ Ἰωάννης Μόσχος γιὰ τὸν Ἀδριανουπολίτη νεομάρτυρα⁹⁸, ὁ τότε Διευθυντὴς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Γ. Σωτηρίου ἀπήρθησε ἐρώτημα στὸ Ἐθνικὸ Κέντρο, γιὰ νὰ τὸν πληροφορήσουν τί σχετικὰ γνώριζαν γιὰ τὰ λείψανα τοῦ Μιχαήλ Μαυροειδῆ, τὰ ὁποῖα,

97. Βλ. παραπάνω, σ. 805, 808, 809, 810.

98. «Ἐθνικὰ» 10 (1938) σ. 7-28.

σύμφωνα μὲ τὰ ἀθθεντικά κείμενα ποὺ δημοσιεύτηκαν, δὲν ἔπρεπε νὰ εἶχαν διασωθεῖ, ἀφοῦ τὸ νεκρὸ σῶμα του ἀποτεφρώθηκε.

Παραθέτω ἀποσπάσματα ἀπὸ ὅσα σχετικά καὶ ἐνδιαφέροντα ἔγραψε ὁ Ἀδριανουπολίτης γιατρός Κ. Γ. Κουρτίδης καὶ τὸ περιοδικὸ «Θρακικά» γιὰ τὸν τάφο καὶ τὰ λείψανα τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ, ἀπαντώντας στὸν Γ. Σωτηρίου⁹⁹:

«Ἄφ' ἐτέρου ὁ Διευθυντῆς τοῦ Βυζαντινολογικοῦ Μουσείου κ. Γ. Σωτηρίου γράφει πρὸς τὸ Θρακ. Κέντρον: 'Φυλάσσονται εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ τὰ λείψανα τοῦ νεομάρτυρος Μιχαὴλ Μαυροειδῆ, περὶ οὗ γράφει ὁ πρῶν Λεοντοπόλεως. Οὕτω μᾶς παρεδόθησαν, δὲν γνωρίζομεν ὅμως λεπτομερείας. Εἰς τὴν βιογραφίαν του φέρεται ὅτι ἐκάη ζῶν. Μήπως γνωρίζει κανεὶς Ἀδριανουπολίτης περὶ τιμῆς λειψάνων τοῦ Μαυρουδῆ; Παρακαλῶ νὰ ἐξετάσετε, διὰ νὰ συμπληρώσωμεν τὰ δημοσιευθέντα'.

...Ἐκεῖ [εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν], εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ Τόνζου ποταμοῦ καὶ τῶν τελευταίων ἑλληνικῶν οἰκιῶν ἀνοικτὸν χώρον, πρὸς νότον τῆς γεφύρας Σαρὰτς-Χανέ, εἰς ἀπόστασιν προχείρως ὑπολογιζομένην ἑκατὸν ἕως ἑκατὸν πεντήκοντα μέτρων, εὐρίσκειτο ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Μαυρουδῆ 'τ ο ὕ "Α η Μ α υ ρ ο υ δ ῆ τ ὀ μ ν η μ ὀ ρ ι', γνωστὸς εἰς ἡμᾶς τοὺς παλαιούς, ἐνδιαφερομένους, ὡς εἰκός, περὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰς παλαιότερους χρόνους, δηλαδὴ πρὸ πενήντα-ἑξήντα ἐτῶν, ὁ τάφος ἦτο μὲν ἀνοικτός, ἀλλ' ἦτο περιφραγμένος μὲ ξυλίνας κιγκλίδας καὶ ἱερὰ κανδήλα, τοποθετημένη εἰς πρόχειρον ξύλινον εἰκονοστάσιον, ἔκαιε κατὰ διαφόρους ἑορτάς, τροφοδοτουμένη ὑπὸ τῆς εὐσεβείας τῶν Χριστιανῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦτο σέβασμα τῶν Ἀδριανουπολιτῶν διετηρήθη ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἄθικτον καὶ ἀνέπαφον, καθόσον οἱ Τούρκοι πάντοτε ἐσεβάσθησαν τοὺς ναοὺς, τὰ προσκυνητάρια, τὰ ἀγίασματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἱερὰ ἰδρύματα, ὡς ἱμπαδὲτ-γερή, δηλαδὴ ὡς τόπους λατρείας. Ἡ τελευταία μου ἐπίσκεψις εἰς τὸ μνήμα τοῦ ἁγίου Μαυρουδῆ ἦτο κατὰ τὸ ἱστορικὸν ἔτος 1912, ὅτε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως ὡς ἱατρὸς ὑπηρετῶν εἰς τὸ Κεντρικὸν Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον, διηρχόμενι, συχνὰ ἐκεῖθεν. Ἐβλεπον ἔλα, ὄχι βέβαια ἐξ ἐπιβόλου ἐχθρικής χειρός, ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἀσφαλῶς τοῦ χρόνου ἢ ἰσως ἀμελείας τῶν ἡμετέρων. Ὁ τάφος ὅμως τοῦ νεομάρτυρος ὑπῆρχεν, ὅπως πάντοτε, ἀνοικτός καὶ ἀνέπαφος.

Ἄλλὰ πότε διεκομίσθησαν καὶ κατὰ ποίαν ἀκριβῶς ἐποχὴν μετεφέρθησαν τὰ ἱερὰ λείψανα τοῦ μάρτυρος ἀλλαχοῦ καὶ πῶς καὶ παρὰ τίνος ταῦτα παρεδόθησαν εἰς τὸ Βυζαντινολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, εἶναι ζητήματα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι εὐχρῆς ἔργον νὰ μᾶς διαφωτίσουν οἱ ἔχοντες τὸ εὐτύχημα νὰ κατέχουν τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ταῦτα στοιχεῖα. (Ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης πρῶν Χίου κ. Πολύκαρπος, χρηματίσας ἐπὶ ἔτη καὶ μέχρι τῆς καταστροφῆς μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, οὐδεμίαν γνῶσιν, ὡς μᾶς εἶπεν, ἔχει περὶ τῶν λειψάνων τοῦ νεομάρτυρος [σημείωσις περ. «Θρακικά»]).

Ὅτι ὅμως πάντοτε ἐτιμᾶτο ἡ μνήμη τοῦ ἐπιλέκτου τῆς Ἀδριανουπόλεως τέκνου καὶ ἑγεραίρετο ὁ μακάριος νεομάρτυς ἅγιος Μαυρουδῆς εἰς τὴν πατρίδα του, τοῦτο εἶναι βεβαιότατον. Παρευρέθη ἐγὼ ὁ ἴδιος κατὰ τὸ ἔτος 1887 εἰς τὴν ἰδιαιτέραν Ἀκολουθίαν, τελούμενην κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου τακτικῶς τότε εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην Φεβρουαρίου. Κατ' αὐτὴν ἐψάλλετο ὀλόκληρος ἡ Ἀκολουθία τοῦ μάρ-

99. Βλ. Κ. Γ. Κουρτίδου, Ὁ νεομάρτυς ἅγιος Μαυρουδῆς καὶ ὁ τάφος του εἰς Ἀδριανούπολιν, «Θρακικά» 12 (1939) σ. 400-402. Πρβλ. V. Laurent, ΕΟ 38 (1939) σ. 376.

τυρος Μαυρουδῆ. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, εἰς ἱερεὺς τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ νεωκόρον, μετέβαινεν εἰς τὸν τάφον τοῦ μάρτυρος καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐψάλλε σιωπηλῶς μερικὰ τροπάρια, τὸ κοντάκιον καὶ ἄλλα σχετικὰ ἐκ τῆς ἱερᾶς Ἀκολουθίας τοῦ νεομάρτυρος.

Σουφλίον, μὴνὶ Δεκεμβρίῳ 1938.

Κωνσταντῖνος Γ. Κουρτίδης, Ἀδριανουπολίτης».

«Ὁ ἀείμνηστος Γ. Λαμπουσιᾶδης εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἐλευθερουπόλεως κ. Σωφρόνιον ἀπὸ 13 Ἰουνίου 1922 ἀναφέρει τὰ ἐξῆς... Ἡ κρύπτη ἐν ἣ φυλάσσονται τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν αἰδιμῶν ἐξ Ἀδριανουπόλεως μαρτύρων Κυρίλλου καὶ Μαυρουδῆ, εὑρίσκειται ἐντὸς τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ, λίαν τεχνηέντως κατεσκευασμένη. Ἐν αὐτῇ φυλάσσονται καὶ ἄλλα κειμήλια ἀρχιερέων καὶ πατριαρχῶν, τὰ ὅποια ὅμως εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ τὰ ἴδῃ τις, διότι ὑπάρχουσι δύο κλεῖδες, ὧν τὴν μὲν μίαν κρατεῖ ὁ ταμίης τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Μητροπόλεως, τὴν δὲ ἑτέραν ἡ Συντεχνία τῶν Παντοπωλῶν, καὶ πρέπει νὰ εὑρεθοῦν αὐτὰ τὰ δύο πρόσωπα ἑτοιμα, διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν κρύπτην. Φαντασθῆτε ὅτι ἐγώ, μὲ τόσας προσπαθείας, δὲν κατώρθωσα νὰ διεισδύσω εἰς τὴν κρύπτην, πᾶγμα τὸ ὅποιον εἶχα κάμει ἐπὶ Νεοφύτου, κατόπιν πατριαρχεύσαντος».

Ὅπως ἤδη ἔχω ἀναφέρει, τάφος πραγματικὸς μὲ λείψανα τοῦ Μιχαὴλ Μαυροειδῆ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχει ὑπάρξει ποτέ. Ἔτσι, τόσο οἱ πληροφορίες τοῦ Γ. Κουρτίδη ποὺ τοποθετοῦν τὸν τάφο τοῦ νεομάρτυρα σὲ ἀπόμακρη συνοικία τῆς Ἀδριανουπόλεως, κοντὰ στὸν ποταμὸ Τούντζα, ὅσο καὶ οἱ πληροφορίες τοῦ Γ. Λαμπουσιᾶδη, σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες τὰ λείψανα τοῦ Μιχαὴλ φυλάσσονταν σὲ κρύπτη τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς πόλεως, δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, οἱ πῦθ πάνω πληροφορίες εἶναι ἰδιαιτέρα πολύτιμες, γιὰ ἀποτελοῦν τίς προσωπικὲς μαρτυρίες καὶ ἐμπειρίες τῶν τελευταίων παλαιῶν λογίων Ἀδριανουπολιτῶν. Ἐπὶ πλέον, οἱ εἰδήσεις αὐτὲς δὲν περιορίζονται μόνον στὸ θέμα τοῦ δῆθεν τάφου καὶ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου, ἀλλὰ ἡ ἀφήγησις, γραφικὴ καὶ συγκινητικὴ, ἀναφέρεται γενικότερα στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τιμοῦσαν καὶ λάτρευαν οἱ Ἀδριανουπολίτες τὸν προστάτη τους μάρτυρα Μιχαὴλ Μαυροειδῆ, μέσα στὴ γενέθλιά του πόλη¹⁰⁰, ὅπου ἔλαβε καὶ τὸ μαρτυρικὸ του τέλος.

(Συνεχίζεται)

¹⁰⁰ Γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη καὶ εἰδικότερα τὴν κατάκτησὴ τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, στὴ σ. 3 (σ. 780) νὰ προστεθεῖ: Elizabeth Zachariadou, The Conquest of Adrianople by the Turks, «Studi Veneziani» 12 (1970) σ. 211-217.